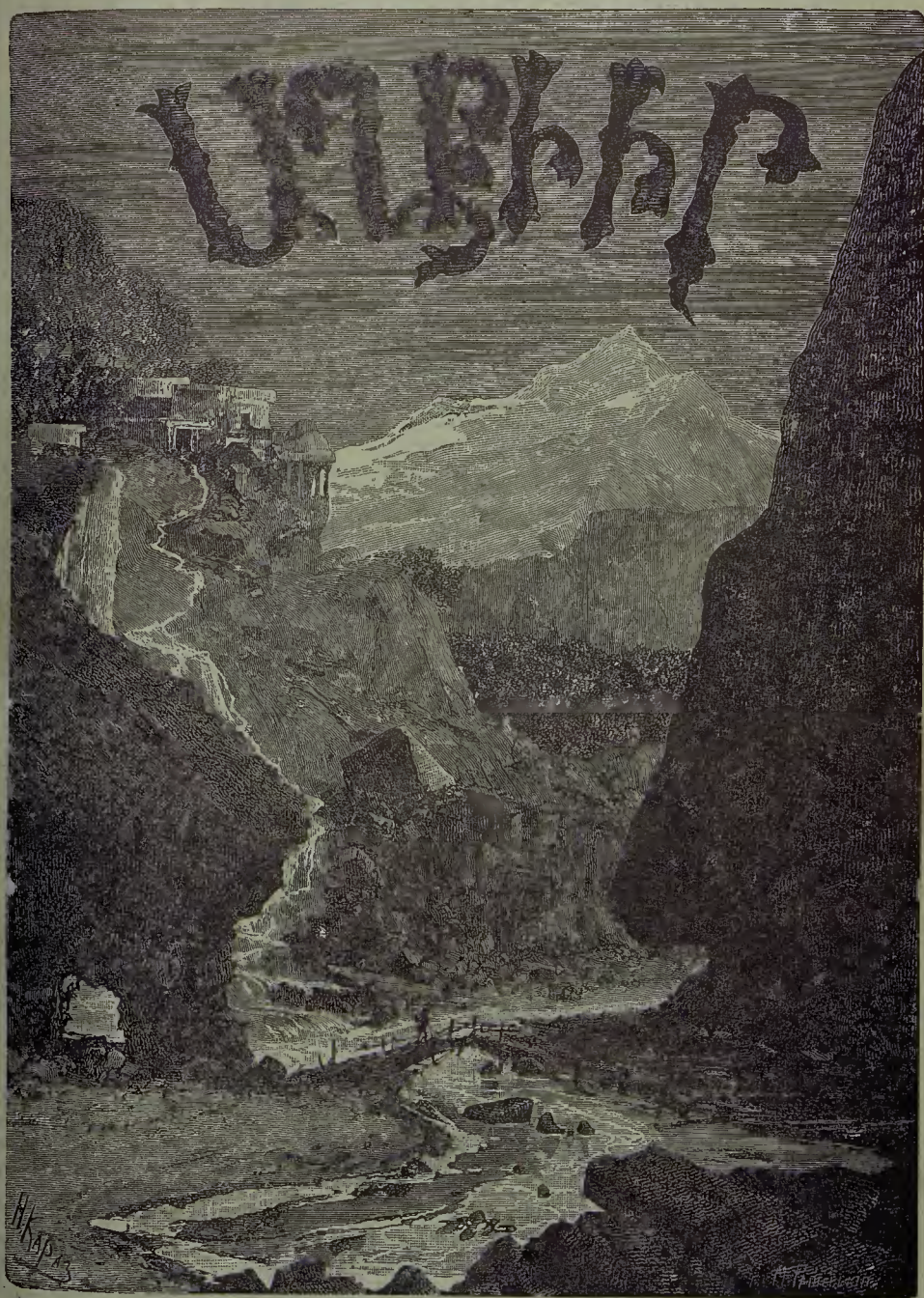

ԲՈՎԱՆԴԱՅՈՒԹԻՒՆ

№ 2

Լիվինգստոն—Ադրիւրի դրական աւրով:

Մարդասէրը

Փոքրիկ հիւշ ըրանատեղծութիւն,

ժերուկի զրոյցները,

Գեղջուկի երգը ըրանատեղծութիւն,

Կամքի ոյժը նստալէտն Յոնապարտ,

Կարօյի պատասխանը ըրանատեղծութիւն,

Արշակի նախաձեռը

Վլէկէլմ-Բէլլ

» * ըրանատեղծութիւն,

Լէօ

Թափառական

ժերուկ

Յ. Ղազարեանց

Ջարուհի

Ա. Մարգար,

Ս. Հախումեան

Լիւնցի

Եր. Պաւլան

ՀԵՏԱԲՐԵՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ատողջապահական խորհուրդներ:

Այլ եւ այլ:

ԶՈՒԱՐԺԱԼԻՔ

Հանելուկներ. Ռերուս:

ՄԱՀԱՑՈՒՑԱԿ

Խ. Թադէսեան, Օր. Թեփղի Ստեփոյեան:

Խառն յուրեր, Պատասխաններ, Յայտարարութիւններ:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Զարդանակառում է պատկերազարդ Ադրիւր ամսագրի հո

Տարագ շարաթաթ երթի ըրանաւորդարութիւնը:

Ադրիւրի ըրանաւորդարութիւնը 3 ր. 28 կ. իսկ Տարագինը 6 ր. երկուսը միասին մինչեւ անցեալ դեկտեմբերի 1-ը ըրանաւորդարութիւնների համար 8 ր. էր եւ այդ արել էինք միմիայն այն նպատակով, որ ըրանաւորդարութիւնները փութով գրէին եւ միշտ տային իմքազարութեանս կանխաւ ուղղել մեր թերթների տպագրութիւն օրինակների քանակութիւնը, պրէմիաների կանոնաւոր ուղարկելը, հասցէներ տպագրելը եւ այլն: Սակայն մինչեւ այս օր էլ շարունակուում է ըրանաւորդարութիւնը եւ ոմանք էլ միամիտ ձեւանաւոր, կամ իրանցից անկախ պաշտօններն առաջ բերելով, ուղարկում են 8 ր. 28 կ.: Վերջին անգամ յայտնում ենք, որ առանց քաջառութեան, նրանք, որոնք դեկտեմբերի 1-ից յետոյ են ստորագրել եւ ուղարկել են 8 ր., այդպիսիները եթէ չըշտապեն լրացնել իրանց պարտքը՝ ուղարկելով եւ 1 ր., նրանց չըպիտի ուղարկենք Ադրիւրի զատկական (ապրիլի) 4 №-ը եւ Տարագի ապրիլի 14 (ծաղկազարդի) եւ 21-ին (Չատկի) №№-ը:

Ադրիւրի պրէմիան՝ անառակ որդին ուղարկում է ըրանաւորդարութիւն հերթով եւ բոլորին էլ ուղարկելուց յետոյ կը յայտնենք որ չըստացողները փութան մեզ հաղորդել:

Ա Ղ Բ Ի Ի Ր

ՄԻԱՄՍԵԱՅ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մ Ա Ն Ո Ւ Կ Ն Ե Ր Ի

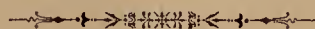
Ե Ի

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ԲԱՆՔԻՄԻԴ ՏԱՐԻ

№ 2

Փ Ե Տ Ր Խ Ա Ր

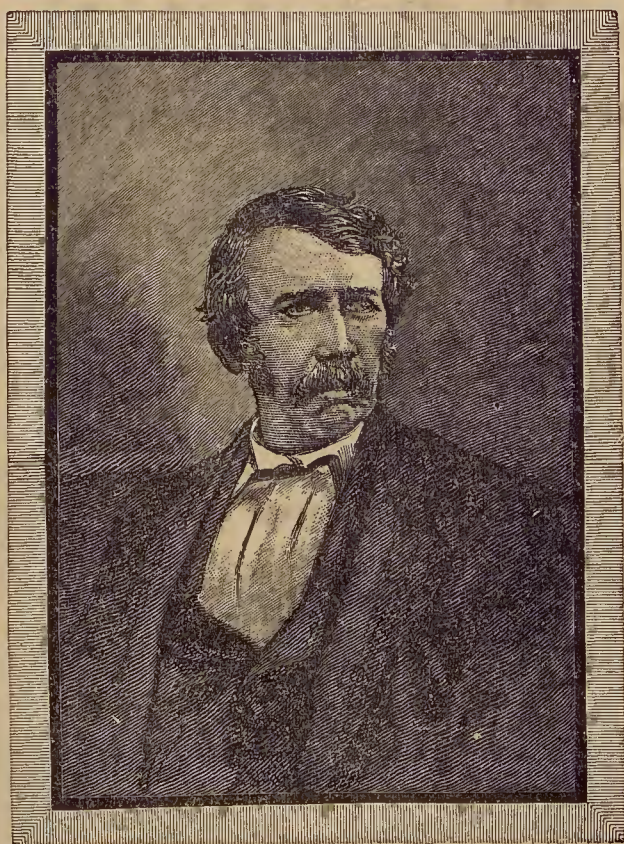

Թ Ի Փ Լ Ի Ս

Տ Պ Ա Ր Ա Ն „Ա Ր Օ Ր“ Տ. ՆԱԶԱՐԵԱՆԻ

Գոյօզիանի եւ Քարենտիանի փողոցների սահմանում,

1891

L. H. A. quino

Մ Ա Ր Դ Ա Ս Է Ր

Դ.

մեն կողմով կատարեալ էր այդ գեղեցիկ աշխարհը: Պակաս քան չրկար, որովհետեւ ամենից գլխաւորն էլ կար: Իսկ ամենից գլխաւորը, իհարկէ, մարդն է: Աստուած իր ստեղծած այդ սիրուն աշխարհը էլի մարդուն էր տուել էլի նրան էր տէր շինել բոլորի վրայ: Դրախտն էլ առանց մարդու ոչինչ է: Աֆրիկան իր բոլոր գեղեցկութիւններով, իր բոլոր հարստութիւններով անտամնէի, սոսկալի դժոխք կը լինէր, եթէ այնտեղ չապրէր միլիօնաւոր ժողովուրդ:

Ժողովուրդը նեգրների ազգից էր: Նեգրը սև կաշի ունի, տափակ քիթ, հաստ շրթունքներ, ծիւնի պէս սպիտակ ատամներ: Նա շրջում է տկտր, ոտաբոքիկ, գլխաքաց. նրա կերակուրն է անտառի սլտուղը, կենդանիների միտը: Նա այն երկրում վայրենի է, ապրում է փոքրիկ զիւղերում, ճիւղերից շինած խրճիթների մէջ. իսկ մի քանի տեղ նա կապիկի պէս ծառերի վրայ է ապրում իր կնոջ ու երեխաների հետ: Նա կուսել շատ է սիրում եւ արինն է թափում իր նետով, պաշտպանւում է վահանով: Իր կարճիկ, սև, զանգուր մազերը զարդարում է թռչունների փե-

տուրներով, իր մարմնի կաշին քերթում է, մաշկած տեղը այրում, զանազան անճոռնի նախշեր է շինում՝ կրծքի, թշերի վրայ, որից շատ տգեղ, զարհուրելի մի քան է դառնում։ ատամները սղոցում է, եռանկլինածեւ սրում, կապիկի ատամներին նմանեցնում։

Այժմս էլ նեզըը նոյնն է, ինչ որ եղել է աշխարհի ստեղծագործութեան ժամանակ։ Մի կտոր չիթը, մի շարան ապակեայ յուլունքը նրան խելքից հանում է, եւ նա պատրաստ է իր քոլոր ունեցածը տալ մի այդպիսի անպէտք քանի փոխարէն։ Նեզրները, ինչպէս եւ մենք—սպիտակ մարդիկս, քաժանած են շատ ցեղերի։ Կան աւելի հասկացող ցեղեր, որոնք հող են մշակում, վարում են եգիպտացորեն, որոնք գիտեն, թէ ինչ քան է երկաթը եւ դրանից շինած կոպիտ ու մեծ օղակներ են հագցնում՝ ոտներին ու կոններին եւ կարծում են թէ այդպէս շատ գեղեցիկ են։ Կան եւ այնպիսի ցեղեր, որոնք մարդու միս են ուտում։ Դրանք ամենից զարհուրելի վայրենիներն են, մարդու միսը կտրատում են, քիչ պահում՝ որ հնանայ, հոտի եւ ուտում են այդպիսի միսը լաւ ախորժակով։

Բայց մի՞ զգէք այդ վայրենիներից. դրանք էլ մարդ են, դրանց էլ Աստուած է ստեղծել, դրանց էլ տւած է լեզու, միտք, հասկացողութիւն։ Մեր եղբայրներն են, մեզ պէս ծարաւում են, ուտում են, մեզ պէս ծիծաղում են, լաց են լինում։

Այդ սեւամորթ ժողովրդի մէջ էր ապրում Ղիվինգստօնը։ Մի գիւղից միւս գիւղն էր գնում, իր հետ տանում էր չթի հակեր, շատ շարան յուլունքներ. ամեն մի գիւղապետի, ամեն մի նեզր թագաւորի պարգեւներ էր տալիս, գրաւում էր նրանց սիրտը, մի կերպ մի անկլին էր ծարում՝ կոպիտ, զազանաբարոյ վայրենիների մէջ, նայում էր նրանց, զրում իր տե-

սածը եւ էլի առաջ գնում: Ամեն տեղ նրան չէին ընդունում: Հատ եւ հատ զիւղերում՝ դուրս էին գալիս նրա դէմ: Նետերը լարում էին նրա դէմ: սպիտակ մարդը թէեւ իր քնռնակիքներին զինել էր հրացաններով, որոնցից վախում էին վայրենիները, քայց համարեա ոչ մի ժամանակ զէնքի չէր դիմում: այլ հաշտութիւն էր խօսում, զիւղը գնում, կամ թէ խոնարհւում էր, զիւղից հեռու վրան էր զարկում եւ այդտեղ էր ապրում:

Ե.

Բայց մշտածիծառ, կապոյտ երկնքի տակ, դաւար հովիտներում, հսկայ անտառներում, որոտածայն ջրվէժների մօտ, կանաչ տարերի վրայ, ոչ մի տեղ այդ պտղատու, օրհնած երկրում չըկար այն միծ քանդ, որ մենք, սպիտակներս ենք վայելում ու չենք կըշտանում: այնտեղ չըկար երջանկութիւն: Այնտեղ մարդը ազատ չէր . . .

Մի անգամ Լիվինգստօնը ընկերացաւ մի քանի մարդկանց, որոնց տանում էին հեռու տեղ: Դրանց մէջ կար մի զեղեցիկ եւ ջահէլ կին, որին ծախել էր իր մարդը, որ զիւղապետ էր: Դա մի պատուաւոր կին էր, եւ թէեւ ծախւած էր, քայց հալարտ էր պահում իրան եւ նրան առնողները վախում էին նրանից: Խմբի մէջ միակ տխուր մարդը դա էր: Մնացածները թէեւ ոտ ու ձեռքով պինդ կապած էին, քայց այնպէս ուրախ էին, այնպէս երգում էին, որ տեսնողը կասէր թէ չեն տեսնում եւ չեն զգում կապանքները:

„Դու ուղարկեցիր ինձ Մանգա“ (ծովի ափը), ասում էին այդ երգի մէջ, „քայց երբ ես կըմնենեմ, այն ժամանակ կազատուեմ լուծից եւ կըզամ քեզ

մօտ ու կըսականեմ քեզ: Այդպէս ասելով երգողները մի քանի անգամ կրկնում էին իրանց ծախողների անունները: Բոլորն էլ ծախած նեզրներ էին, որոնք հեռու տեղ գերի էին գնում: Նրանք շատ լաւ գիտէին որ կապած են, քայց ուրախ էին, որովհետեւ իմանում էին որ պիտի մեռնեն: Ստորակ ժողովուրդը: Նրան անատունի պէս ծախում էին, նրան հեռացնում, գերի էին տանում հայրենի երկրից, հայրենի տանից: Այս աշխարհում մէկը չըկար, որ նրան ազատէր այդ անդառնալի, սարսափելի ճանապարհից. այս կեանքում չըկար յոյս, թէ նա պիտի ազատուի: Նա գիտէր որ պիտի մեռնէ եւ մահն է միայն, որ նրա մարմնին ազատութիւն կըտայ: Այդ ժամանակ նա այլեւս գերի չի լինիլ, գերեզմանում այնպէս կըլինի, ինչպէս իր հայրենի տանը. եւ կարծում էր թէ այդպիսի երջանիկ ժամանակ նա զօրութիւն կըստանայ, յետ կըդառնայ իր հայրենի երկիրը եւ կըսականէ նրան, որ բռնել էր իրան եւ ծախել: Ստորակ ժողովուրդը, որի միակ միևիթարութիւնը գերութեան մէջ մեռնելն ու գերեզմանի մէջ ազատութիւն գտնելն է:

Այո՛, ստորակ էր նեզր ժողովուրդը: Լիվինգստօնը Աֆրիկայի ծոցը մտնելուց առաջ տեսել էր Զանգիբարում* գերիների հրապարակը: Այդտեղ ծախում էին կենդանի մարդիկ: Խումբ խումբ կանգնած էին սեւամորթները՝ տղամարդ, կնիկ, երեխայ: Վաճառակաւոր մօտենում էր այդ կենդանի ապրանքին եւ ծախողը գտնում էր ապրանքը. քաց էր անում ծախողի քերանք, ցոյց էր տալիս նրա ատամները, ինչպէս ցոյց են տալիս ծախու իշի կամ ձիու ատամները, որպէս զի առնողն իմանայ թէ անատունը ջահէլ է թէ ոչ:

* Կողի՝ Աֆրիկայի արեւելեան ափում:

Մարդիկ ծախում էին անլեզու անասունների պէս, զօռով քաժանում էին իրանց երեխաներից եւ ընկնում էին մեր մեծ ու գեղեցիկ աշխարհի անկիւնները, ուր այդ թշուառները ստրուկ էին դառնում։ Ստրուկ . . . Նրան ծեծում են շան պէս, նրան քանցնում են իշի կամ ջորու տեղ, բշում են ճիպոտներով, մի կտոր հաց են տալիս եւ այդ հացը արիւնի պէս թափում են նրա քթից։ Այդպիսի մարդիկ էլ կան աշխարհիս երեսին . . .

Լիվինգստոնը իր ճանապարհորդութեան ժամանակն էր տեսնում, իմանում թէ ո՞րտեղից են այդքան ստրուկներ տանում, հաւարում վաճառանոցները։ Այդ իսկ գեղեցիկ աշխարհի որդիքն էին այդ թշուառները։

Եթե ներքող դարում արաքները նւաճեցին Աֆրիկան եւ մի քանի թագաւորութիւններ հաստատեցին նրա զանազան կողմերում։ Այդ արաքներն էին, որ ամբողջ կարաւաններով արշաւում էին հեռաւոր եւ անձամօթ տեղերը, բռնում էին նեզրներին եւ ծախում հրապարակներում։

Երկիրը քանդում էր, աւերակ դառնում։ հեշտ չէր նեզրներին հաւաքելը եւ այդ պատճառով կոխն ու արինհեղութիւնը շատ վաղուց են ըոյն դրել այդ խեղճ ժողովրդի մէջ։ Արաքները մի կտոր չթով, մի շարան յուլունքով մի քանի հատ սեւամորթներ էին առնում։ Ազահութիւնը վայրենիների մէջ էր մտել, չափ ու սահման չունէր. նրանք այնպէս էին խաբւում այդ դատարկ միջ ու պատառներից, որ միմեանց միսն էին ուտում, միմեանց գողանում էին ու ծախում։ Հարեւան զիւղերը թշնամանում էին միմեանց հետ, առանց պատճառի յարձակում էին միմեանց վրայ, ընդդիմացողներին կոտորում էին, մը-

նացածներին հաւաքում, արաքներին ծախում: Եղբայրը եղբորն էր ծախում, հայրը որդուն, ամուսինը իր կնոջը: Վայրենի մարդիկ էին, չունէին հաւատ, չէին հասկանում թէ ինչ վատ բան է իրանց արածը: Լիվինգստոնը տեսնում էր քանդում, աւերակ գիւղեր. դրանց քնակիչները փախել էին, սարերը գնացել, իրանց գլուխը ազատել: Նա տեսնում էր թէ ինչպէս վայրենիները լեղապատառ փախչում էին այն տեղերից, ուր արաքներն էին երեսում: Բայց արաքները լաւ էին իմանում իրանց գործը: Նրանք պայման էին կապում նեգրների քաջ եւ արինարբոս ցեղերի հետ, ուղարկում էին նրանց միւս արինակից ցեղերի դէմ: Կատաղի զազանների պէս անցնում էին այդ կաշառւածները, արինւլայ էին անում նեգրների երկիրը, կոտորում էին անխնայ եւ քազմաթիւ սեւեր յափըշտակելով, արաքներին էին տալիս:

Պակաս արինարբոս չէին եւ իրանք արաքները: Ահա ինչ է պատմում անգլիացի Ճանապարհորդ Ստէնլին, որ Լիվինգստոնից յետոյ է Աֆրիկայի խորքերը մտել:

Երբորդ անգամ Կոնգո գետի վրայ Ճանապարհորդելիս Ստէնլին, մօտենալով մի տեղի, ուր առնջ տեսել էր մարդակեր նեգրների քազմաթիւ ժողովուրդ, զարմացած մնաց, տեսնելով թէ ինչպէս քարուքանդ է եղել այդ ծաղկած, հարուստ երկիրը:

Մի տեղ մի ամբողջ գիւղ կրակ տւած էր, արմաւենի գեղեցիկ ծառերը կոտորած, անտառները քանդած: Այդ աւերակների մէջ մարդ չէր մնացել: Տեղ տեղ պատահում էին գետի ափին նստած մարդիկ, որոնք ծնօտները ճեռքերի վրայ դրած անտառքեր նայում էին օտարազգի Ճանապարհորդներին:

Ստէնլին թարգմանի միջոցով հարց ու փորձ ա-

րաւ: Մի ծերունի, յուսահատութիւնից կիսամեռ դառած, կանգնեց եւ պատմեց.

— Կէս գիշերին յանկարծ վրայ թափեցան մարդիկ, որոնք ամեն տեղ արագին աղմուկ եւ հրացանների ճոճոոց տարածեցին: Այդ դուերը զիւրը կրակ զցեցին եւ մորթեցին բոլոր ընակիչներին, որոնք ուզում էին փախչել կրակ ընկած խրճիթներից: Տղամարդկանց երկրորդ մասն էլ կենդանի չըմնաց, իսկ կանանց եւ երեխաների մեծ մասը չըզիտենք թէ ուր տարան:

— Ուրիշ զիւղեր էլ այրե՞լ են:

— Բոլորը կրակ տւին, մէկն էլ չի մնացել գետի այս եւ այն ափին: Իսկ դուք ինչո՞ւ էք եկել այստեղ . . . Հեռո՞ւ գնացէք, բոլոր օտար երկրացիները արնախում՝ զազաններ էք: Նթէ ձեզ փողոսը է հարկաւոր, գնացէք այն աւազակների մօտ, որոնք խլել են մեր բոլոր ունեցածը: Նրանց հետ կուեցէք, իսկ մեզ մօտ էլ ըան չի մնացել:

Ստէնլին իմացաւ, որ արաքացի գերեվաճառների խմբերն են գործել այդ արշաւանքը եւ տասն ու մի ամիս քանդել, աւերել են այդ ըագմամարդ երկիրը: Մի օր ճանապարհ գնալուց յետոյ Ստէնլին պատահեց այդ արաքներին: Ի՞նչ սարսափելի ըան տեսաւ նա:— Մի արագին ըանակ, իսկ գետի ափում՝ կանգնած էին յիսուն եւ չորս մակոյկներ, որոնք մարդկային մսի մեծ բեռների ըանտերն էին: Բանակը լիքն էր գերիներով: Ամեն տեղ կանգնած էին կամ թափառում էին այդ թշուառների խմբերը: Միմեանց վրայ կուտած էին ըագմաթիւ սեւ մարմիններ. կային փոքրիկ տղաներ, աղջիկներ եւ նորածին մանուկներ:

Շատերը կապանքների մէջ էին: Նրիտասարդների վզերը պնդացրած էին երկաթէ վզնոցների մէջ,

որոնք միմեանց հետ կապւած էին եւ կազմում էին երկար շարաններ: Տասն տարեկանից վեր երեխաների ոտները պղնձէ շրջանակներով էին շղթայւած. մայրերի կրծքին կապած էին խաչածել շղթաներ, որոնց վրայ ծծկեր երեխաներին էին պահում: Մի հատ հասակաւոր տղամարդ չրկար այդքան գերիների մէջ, քոլորը, որոնք կարող էին պաշտպանել կամ վրէժ հանել, անգթաբար քնաջինջ էին դառել:

Յափշտակողները խլել էին 3600 գերի, որոնցից կենդանի էին մնացել 2300 հոգի. անտանելի տանջանքները հնձել էին քոլորին, որ քաւականաչափ ուժեղ չէին: Այդ որսը ձեռք բերելու համար նրանք քնաջինջ էին արել տասնութ գիւղ, որոնց մէջ 18000-ի չափ մարդիկ էին ապրում: Նշանակում է որ չորս տարեկան մի գերի ձեռք բերելու համար նրանք վեց հոգուց քաղկացած մի ամբողջ ընտանիք էին կոտորել:

Ջարհուրելի էին մարդկային այդ կապած հօտերը. շղթաները շրխկում էին, մարդիկ յուսահատ շարժողութիւններ էին անում, որ քիչ լայնացնեն իրանց վզնոցները, քիչ հեռացնեն մահի մէջ խրւած շղթաները: Գարշելի հոտ էր գալիս քոլոր գերիներից, այնքան նրանք կեղոտութիւնների մէջ էին թափւած մնում: Ամբողջ ամիսներ նրանք կապանքների մէջ էին. կաշի ու ոսկոր էին դառել ամենքը:

Լիվինգստոնն էլ շատ այդպիսի անցքեր է տեսել: Նրա աչքի առաջ մի քանի արաբ մի օր յարձակւեցան 2500 նեգրների վրայ, որոնք հաւաքւած մի լճի ափում առեւտուր էին անում: Հրացանները որոտացին եւ այդ ահագին քազմութեան մէջ այնպիսի կոտորած սկսւեց, որ շատ շատերը խելքը կորցրած լճի մէջ թափւեցան ու խեղդւեցան:

Այդքան խեղճ, այդքան թշուառ էր նեգր ժողո-

ուրդը: Թէեւ վայրենի էր նա, թէեւ սարում էր զա-
գանների նման, քայց այնուամենայնիւ ծանր էր նրա
համար ստրկութիւնը, ծանր էր շղթայակապ գերի
գնալը: Ի նչպէս նա սիրում էր հայրենիքը, իր
անտառներն ու լեռները: Լիվինգստօնը պատմում է
որ հայրենիքից դուրս գալիս գերիները զարթ էին
երեւում եւ միայն զանգատւում էին որ սրտներն
են ցաւում: Նրանք իրանց ձեռքերը դնում էին այն-
տեղ, ուր սիրտն է գտնւում, եւ ասում էին որ շատ
խիստ են ցաւում այդ տեղերը: Բայց հէնց որ իրանց
հողերի սահմանն էին անցնում, իսկոյն հիւանդանում
էին եւ մի մի կոտորւում էին ճանապարհին: Հայրե-
նիքի կարօտութիւնն էր այդ մահաբեր ցաւը պատ-
ճառում, կորցրած ազատութիւնն էր այդպէս նրանց
տանջում: Հայրենիքից դուրս վայրենին էլ չէր կարո-
ղանում սարել եւ հէնց հայրենիքի սահմանների վրայ
տալիս էր իր հոգին: Իսկ արարները կատաղում էին
որ գերիները այդպիսի սիրուն մահով էին վերջացնում
իրանց կեանքը եւ անխնայ կոտորում էին հի-
ւանդներին: Լիվինգստօնը ճանապարհին շատ էր տես-
նում ծառերին կապած մեռած նեզրներին, շատ ան-
գամ էր կանգնում ճանապարհի վրայ փռած, արիւ-
նաշաղախ դիակների մօտ:

Լ Է Օ

(Կըշարունակի)

ՓՈՔՐԻԿ ՀԻՒՐԸ

Եղեցիկ թռչնիկ թաւուտ անտառին,
Ի՞նչ ես գալիս խիում իմ՝ պատու-
հանին:

Եկ առանց արհի իմ՝ այս յարկի տակ
Կենանք միասին այս ցուրտ ժամա-
նակ:

Դու չես գտնիր ամտ քեզ մի դաւաճան,
Ամեն օր կըտամ հատիկ՝ զանազան—
Հաց, ցորեն, կորեկ, մաքուր ըմպելիք
Եւ վանդակ՝—հիւսած ծիւղից գեղեցիկ.

Ես կըհեռացնեմ՝ վանդակի մօտից,
Քո չար թշնամին—խորամանկ կատուն,
Բնաւ դու երկիւղ մի՛ զրեր կատից,
Կաց վանդակի մէջ, գեղգեղիր սիրուն:

Երբ վերադառնայ զարբուն գեղեցիկ,
Իմ խրճիթ պիտի լինի խիստ փոքրիկ.
Թող այն ժամանակ վանդակ անյարմար,
Գննս դու ազատ, երգի՛ր քեզ համար:

Բայց երբ թռչիս քաց դու, սիրուն թռչնակ,
Նրզես անտառում՝ իբրեւ մի սոխակ,
Շուտ չի մոռանաս մեր օրեր անցած,—
Բարեկամութիւնք՝ սերտ սիրով կապւած:

Կըզայ նորից նոր՝ ձմեռ քրաքեր,
Ես քեզ կըսպասեմ՝ այստեղ անհամբեր.
Գեղեցիկ թռչնիկ թառուտ անտառին,
Նրկին նկ խփիւ իմ՝ պատուհանին . . .

ԹԱՓԱՌԱԿԱՆ

ԺԵՐՈՒԿԻ ԶՐՈՅՑՆԵՐԸ

(Փետրուարի տօները)

մ սիրելի մանուկ ընթերցողներ.

Այս փետրուարի 15-ին ձեր ամենքիդ տօնն է, 23-ին ու 24-ին բոլոր ծերուկների տօնն է: Մենք հայերս տօներ շատ ունինք. օտար ազգերն էլ ունին տօներ:

Այս անգամ ես ձեզ հետ ուզում եմ մի փոքր զրոյց անել այս ամսւան տօնների մասին:

Ես ձեզ հետ շատ եմ զրոյց արել, երկուր ժամանակ, ուղիղ ութ տարի. ես գիտեմ որ դուք սիրում էք զրոյցներ և միտս է թէ դուք դասատան մէջ ինչպէս ուրախութեամբ լսում էիք իմ զրոյցները. բայց այն ժամանակ ես խօսում էի ձեզ հետ դէմ առ դէմ, դասատան մէջ, իսկ այժմ մենք հեռու ենք միմեանցից և ես ձեզ հետ զրոյց եմ անելու ձեր բարեկամ Աղբիւրի միջոցով. եթէ իմ զրոյցների միջից մի բան չըհասկանաք, ինձ հարցրէք նամակով, ես միշտ ուրախութիւնով կըկատարեմ ձեր ցանկութիւնը և կըբացատրեմ ձեզ էլի Աղբիւրի միջոցով: Կարող են այնպիսի բաներ պատահել, որ ես ինքս էլ չիմանամ, այն ժամանակ ես խելօք մարդկանց գրած գրքերից կըսովորեմ, կըհարցնեմ նրանցից և սովորածս ձեզ էլ կըպատմեմ: Գիտեմ, գիտեմ, դուք այժմ ուզում էք, որ ես փոխանակ այսպէս երկար խօսելու, ուղղակի սկսեմ իմ զրոյցս: Համեցէք:

Ես ձեզ ասացի, որ այս ամսի 14-ին ձեր ամենքիդ

տօնն է: Դուք երևի զարմացաք իմ խօսքերի վրայ, որովհետև ձեր ամենքի անունը Սիմէօն չէ: Դուք միշտ տեսել էք որ Տեառնդառաջի տօնին եկեղեցում բոլոր Սիմէօնների ձեռքը մոմեր են տալիս և շնորհաւորում են նրանց տօնը. այդ ճիշտ է, բայց միւսնոյն ժամանակ և ձեր ամենքիդ տօնն էլ է այդ օրը: Ահա թէ ինչպէս:

Սրանից ուղիղ 1891 տարի առաջ Հրէից ազգը գտնւում էր մի շատ մեծ և ուժեղ տէրութեան իշխանութեան տակ. այդ տէրութիւնը Հռոմայեցոց տէրութիւնն էր, շատ մեծ տէրութիւն էր: Ես մի ուրիշ անգամ ձեզ կը պատմեմ այդ տէրութեան մասին: Հրէից ազգը փոքր էր: Շատ նեղութիւն էր քաշել այդ ազգը. երկար ժամանակ նա գտնւել էր ուրիշ տէրութեան իշխանութեան տակ. նրանց մէջ էլ քաջութիւն չկար, վատ ու թույլ մարդիկ շատացել էին նրանց մէջ և այդ ազգից մէկը չկար որ իր եղբայրների, քոյրերի, իր ընկերների նեղ դրութեան համար մտածէ. ամենքն էլ աշխատում էին իրանց գլուխը պահել, աշխատում էին դուր գալ այն մարդկանց, որոնք նրանց վրայ իշխանութիւն էին բանեցնում, այդ պատճառով էլ նրանք իրանց յօյսն իրանցից կտրել էին, միայն մի յօյս ունէին, այն է՝ որ իրանց ազգից մի զարմանալի մանուկ պէտք է ծնւի, որ մեծանալուց լետոյ պէտք է հրէից ազգին թագաւոր դառնայ և այդ ազգն ազատի օտարի իշխանութեան տակից: Ամենքը տարից տարի սպասում էին այդ մանուկի ծննւելուն: Երուսաղէմ քաղաքում, որ այն ժամանակ հրէից գլխաւոր քաղաքն էր, ապրում էր մի ծերունի Սիմէօն անունով: Դա շատ, չափազանց շատ էր սիրում իր ազգը, նա բոլորովին ծերացել էր, արդէն հարիւր տարեկան էր դառել, բայց շատ ցանկանում էր այնքան ապրել, որ տեսնէ այդ զարմանալի մանուկին, որ պէտք է իր ազգին թագաւոր դառնար: Հէնց ճիշտ 1891 տարի

սրանից առաջ, մի գեղեցիկ օր լուր տարածւեց ամբողջ Հրէաստանում թէ այդ մանուկը ծնւել է Հրէաստանի Բեթղեհէմ քաղաքում: Ոչ միայն Հրէաներն էին գալիս այդ մանուկին տեսնելու, այլ և օտար աշխարհներից հարուստ ու գիտնական մարդիկ գալիս էին նախելու այդ մանուկին և նրա համար թանկագին ընծաներ էին բերում:

Ինչպէս հրէից սովորութիւնն էր մանուկին ծննդեան ութերորդ օրը տարան Երուսաղէմի տաճարը, ուր լինում էր Սիմէօն ծերունին: Զարմացաւ ծերունին, նրա աչքերը արտասուքով լցւեցան ուրախութիւնից, նա տեսաւ որ իր ուխտը կատարւել է: Նա գրկեց մանուկին, փառք տւաւ Աստծուն և ասաց. «այժմ, Տէր, արձակիր քո ծառայիդ, որ խաղաղութիւնով մեռնեմ, որովհետեւ իմ աչքս տեսաւ այն փրկիչը, որ դու պատրաստեցիր բոլոր ժողովուրդների համար»: Այժմ ի հարկէ իմացաք թէ մենք ինչու ենք տօնում Սիմէօն ծերունու տօնը Տեառնդառաջի օրը:

Իսկ զարմանալի մանուկը զիտէք ղով էր: Նա մեծացաւ ու դառաւ ոչ թէ իր ազգի թագաւորը, այլ ամբողջ աշխարհի, բոլոր մարդկանց փրկիչը: Նա սովորեցրեց մարդկանց թէ պէտք է միմեանց սիրել. Նա ասաց. «սիրիր քո ընկերիդ այնքան, որքան ինքդ քեզ ես սիրում»: Նա ասում էր՝ «ինչ որ ուզում ես որ ուրիշները քեզ անեն, միւսնոյնը արա և դու նրանց»: Նա միշտ ճշմարիտ էր խօսում և ոչ ոքից չէր վախենում. աղքատներին ողորմում էր, հիւանդներին բժշկում էր, հալածւածներին ընդունում էր և մխիթարում: Ստախօս ու կեղծաւոր մարդկանց յանցանքներն ասում էր նրանց երեսին. Նա այնքան սիրեց ճշմարտութիւնը, որ զոհւեց նրա համար. հրէաների քահանայապետները Նրան բռնեցին մատնեցին դատաւորին և խաչեցին, այդպիսով Նա

իր արիւնը թափելով փրկեց ամբողջ աշխարհը, սովորեցրեց մեզ թէ լաւ է մենք մեռնենք քան սուտ խօսենք. լաւ է մենք զոհւենք մեր եղբայրների փրկութեան համար, քան նրանց խաբելով նրանց ձեռի հացն առնենք և ուտենք: Այդ մասին ես ձեզ հետ զրոյց կանեմ Զատիկին, իսկ այժմ անցնենք միւս տօնին:

Ինչպէս վերեն ասացի, փետրւարի 23-ին նոյնպէս տօն է և այդ օրը մենք տօնում ենք Սահակ Պարթև հայրապետի յիշատակը: Սահակ Պարթևը մեր հայ ազգի կաթողիկոսն էր սրանից 1490 տարի առաջ. այն ժամանակ հայերը գիր չունէին, հայերէն գրքեր չկար. գրում էին յունարէն, պարսկերէն և ասորերէն: Սահակ Պարթև հայրապետը Մեսրոբ Մաշտոց վարդապետի հետ միասին հայոց տառեր շինեցին. յետոյ Սահակ Պարթև ուղարկեց Յունաստան հայ երիտասարդներ, որոնք ուսում ստացան եկան Հայաստան, Աստուածաշունչը թարգմանեցին հայերէն լեզուով և գիտութիւն սովորեցրին հայերին նոյնպէս հայերէն լեզուով: Այն օրւանից մինչև այսօր մենք շնորհիւ Սահակ Պարթևի և Մեսրոբի հայերէն ենք գրում և կարդում և մինչև աշխարհի վերջն էլ պէտք է գրենք ու կարդանք: Տեսնում էք մեր ինչ նըշանաւոր պատյի տօնը պէտք է կատարենք մենք:

Երրորդ տօնը՝ որ 26-ին և 27-ին է, ձեզ ամենքիդ բաւական ծանօթ պէտք է լինի և ես կարծում եմ որ ձեզանից շատեր, այդ տօնի պատմութիւնը լաւ կիմանան: Այդ տօնը Ղևոնդեանց և Վարդանանց տօնն է: Բրիտտոսի ծննդից 451 տարի յետոյ Պարսկաստանի Յազկերտ թագաւորը կամեցաւ հայերին կրակապաշտ դարձնել և մեծ զօրք ուղարկեց Հայաստանի վրայ: Նա մի քանի հայ նախարարների խաբեց պարգևներով, մի քանիսին վախեցրեց

սպառնալիքներով և գցեց իր կողմը, բայց իսկական քրիստոնեայ հայերը ոչ մի խոստումով չէին խաբւում և ոչ մի սպառնալիքով չէին վախենում: Յազկերար վճռեց որ հայերին ուժով և պատերազմով յետ դարձնի իրանց քրիստոնէութիւնից, իսկ հայերն էլ վճռեցին իրանց արիւնը թափել, բայց կրօնափոխ չըլինել: Յազկերարի զօրքերը

Վարդգան Մամիկոնեան

մտան Հայաստան, հայերը դուրս եկան նրանց դէմ Վարդան Մամիկոնեան զօրավարի և Ղևանդ երեցի առաջնորդութեամբ ու կռւեցին պարսիկների դէմ ինչպէս առիւծներ: Նրանցից ոչ մէկը չըփախաւ պատերազմից. 1036 հոգի մեռան, նահատակւեցան հայերից, մնացածները պարսիկների ետևից ընկած դուրս վռնդեցին նրանց մեր հայրենիքի սահմաններից:

Ժ Ե Ր Ո Ղ Կ

ԳԵՂՋՈՒԿԻ ԵՐԳԸ

ՆՄԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆ

Եռո՛ւ, հեռո՛ւ, մութ ամպեր,
Պարզի՛ր, երկինք կապուտակ,
Անհետացէ՛ք մէզ-մշուշ,
Թող փայլի վառ արեգակ . . .

Չմիան մշող—կապանքից
Թող ազատի քնութիւն,
Արար-աշխարհ արթնանայ,
Չքանայ՝ քուն-թմբութիւն:

Թող փչի մեղմիկ գեփիւն,
Լեռներ, դաշտեր կանաչեն.
Սոխակները թող երգեն,
Առու, վտակ կարկաչեն:

Հովիւ, հօտաղ դուրս գան դաշտ,
Հօտերն ծածկեն լեռան լանջ,
Գէթ մի ըռպէ թող ինդայ
Խեղճ գեղջուկը մշտատանջ . . .

ՅԱԿ. ՂԱԶԱՐՅԱՆՅ

ԿԱՄՔԻ ՈՅԺԸ

Ե.

գերմաներենի ուսուցչի ծննդեան տարեդարձը

1785 թվ ա-

մառնէր: Զինուորական
ուսումնարանի ար-
ձակուրդները պիտի սկըս-
ւէին: Մի խումբ պատա-
նիներ հաւաքւած խորհրդ-
դակցում էին:

—Պարոններ, ճառախօսում էր
նրանցից մէկը, ձեզ այստեղ ժո-
ղովեցի, յայտնելու որ վաղը մեր
գերմաներենի ուսուցչի ծննդեան
տարեդարձն է: Ես կարծում եմ,
որ մեզ պէտք է այդ մասին մտա-

ծել եւ մեր յարգանքը նրան ապացուցանել: Իմ կար-
ծիքով յարմար կըլինէր մի հանդիսաւոր ընթերիք սար-
քել: Դուք, պարոններ, ի՞նչ կասէք:

—Հիանալի, շատ հիանալի միտք, համարեա միա-
ճայն պատասխանեց պատանիների ժողովը:

—Ի՞նչ ասել կուզի, հիանալի, շատ հրաշալի միտք,
քաջականէնց ժողովականներից մէկը:

—Ահա եւ մեր սրախօսողը,—յառաջ, քարեկամ,
յառաջ եկ. հը, դու ի՞նչ կասես, հարցրեց ճառախօսը:

—Ժամավաճառութիւն եւ դրամի ապարդիւն ծախս,
պատասխանեց մեր նախաձանօթ, քարանձաւի մէջ
մտորուող մանուկը, որ այժմ՝ պատանեկական հասա-
կումն էր, ու մի մագի չափ անգամ՝ չէր փոխել իր քնա-
տրութիւնը:

—Ի հարկէ սա ուրիշ կերպ էլ անկարող է վե-
րաքերել, պատասխանեց ժողովականներից մի ուրիշը:

—Ինչո՞ւ:

—Շատ պարզ է, որովհետեւ մեր գերմաներէնի
ուսուցիչը լաւ աչքով չէ նայում՝ քեզ վրայ եւ դու
նրան չես սիրում: Ի հարկէ ուրիշ քան կըլինէր, եթէ
այս խնճոյքը սարքէր պատմութեան ուսուցչի հա-
մար, որ հոգով սրտով զմայլում է եւ կարծես եօթ-
ներորդ երկնքումը նստած լինի, երբ դու պատմութեան
դասդ ես ասում, կամ թէ զրականութեան ուսուցիչ
Դոմէզօնի համար լինէր, որ քերանի ջուրը գնում է,
երբ սիրած հոնտոր աշակերտը սկսում է այնպիսի ո-
գեւորութեամբ եւ պերճ լեզուով իր համեմատութիւն-
ներն անել՝ բոլորքսս ճիշտ յիշուի ուտրաշէկ շահայտ...
Մինչդեռ գերմաներէնի ուսուցիչ Բաուէրը . . .

—Բաուէրը ի՞նչ, ստոնաարտութեամբ հարցրեց
պատանին, ասա Բաուէրը ի՞նչ:

—Դիտես ի՞նչ, քարեկամ, եւ իր խօսակցի ձեռքը
ընկնով մի անկիւն քաշեց: Այդտեղ նրան իբրեւ
զաղտնիք յայտնեց որ գերմաներէնի ուսուցիչը նրա
վրայ վատ համարում ունի, որովհետեւ ուսուցչի կար-

ծիքով միւս առարկաները եւ լեզուները գերմաներէնի համեմատութեամբ գերօ են, եւ իբրեւ թէ նա յաւիտեան պիտի թերուս մնայ: Ի հարկէ դու էլ զիտես, ես էլ, աւելացրեց խօսակիցը, որ դա թիւր կարծիք է, քայց մենք խօմ մարդու համոզմունքը փոխողը չենք:

Պատանին ինքնավստահ կերպով ժպտաց:

—Ուրեմն, հոգիս, կըմասնակցեմ տօնախմբութեանը: Չէ՞ որ դրանով մենք կապացուցանենք թէ զիտենք յարգել մեր արժանատւոր ուսուցիչներին:

—Շատ լաւ, կըմասնակցեմ, միայն մի պայմանով, որ ոչ թէ ընթրիք, այլ զինուորական մի հանդէս տանք ի պատիւ նրա:

—Եւ ի հարկէ, որ դու դարձեալ անցեալ տարւայ պէս գններալ լինիս, հա՛:

—Ինչո՞ւ չէ, հպարտութեամբ պատասխանեց պատանին:

—Ես համաձայն եմ, եւ ընկերներին կանչելով ու յայտնելով նոր առաջարկութիւնը, յիշեցրեց նրանց անցեալ ծմնուայ հանդէսը, թէ ինչպէս էր իրանց գններալը առաջնորդում զօրքին, ամբողջիւններ շինում, յարձակումներ անում, պաշարում եւ պաշտպանում ու այնպէս ոգևորեց պատմիչը իր ընկերակիցներին, որ նրանք ըլլորը միաձայն հաւանութիւն տալով այդ առաջարկութեանը, այնուամենայնիւ շատ իռլաւի համարեցին մի գերմանացու համար այդ տեսակ տօնախմբութիւնը, եւ դարձեալ իրանց որոշած ընթրիքը յարմար համարեցին սարքել: Պատանիները որոշեցին որ թող իւրաքանչիւր հոգի քսանութինգ ֆռանկ վեր զայ, որով կարելի լինի մի վայելուչ խմորք սարքել:

—Բասնութինգ ֆռանկը շատ է, տասնութինգն էլ քատական է:

—Եղբայրք, մարդը տասնութինգ ֆռանկով ի՞նչ

խնճոյք կըսարբելի, ընդամենը տասնուհինգ հոգի ենք մեր
դասարանցիքս: Դու էլ, Մաքէլ, հէնց բերանդ եկածը,
առանց մտածելու, ասում ես. տասնուհինգ ֆռանկն ի՞նչ
է, որ նրանով զլուի բերւած խնճոյքն ի՞նչ լինի:

— Իսկ դու, Լարիբուսէր, հէնց միշտ մեծ-մեծ ես
ըրթում, ախր դու էլ մի մտածի տես, բոլորեքեանք
կարող են այդքան վճարել: Կարծես հէնց ես ու դու
ենք միայն այստեղ:

— Թող վճարեն միայն նրանք, որոնք կարող են,
պատասխանեց Ռօլանդ Վիլարսօն:

— Ուրեմն ընթրիքին էլ կըլինին միմիայն նրանք,
որոնք կարողացած կըլինին վճարել, խնդութեամբ ա-
ւելացրեց մեծ զխանի պատանին:

— Ո՛չ, այդ անկարելի է, ընթրիքին բոլորեքեանքն
էլ պիտի ներկայ լինին, ասաց Վիլարսօն:

— Բո առելով հարուստները պիտի չունեւորների
համար է՞լ վճարեն, վրայ բերեց պատանին:

— Անպատճառ, միաճայն բոլորեքեանք պատաս-
խանեցին:

— Երբէք, այդ անկարելի է:

— Կարծես քեզ համար միեւնոյն չէ. մենք խօժ
քեզանից ոչինչ չենք պահանջում, մենք կըվճարենք
ի հարկէ եւ քեզ համար:

— Այդպէս ես չեմ ցանկանում, հպարտ պատաս-
խանեց պատանին:

— Դէ դու քեզ համար վճարիր:

— Բայց քանի որ անկարող եմ:

— Ի՞նչ գողոզն ես, եղբայր, կարծես թէ աղքատ
լինելը մեղք է:

— Մեղք չէ, քայց ինչ կուզես ասա, շատ եւ շատ
ծանր է խոստովանելը:

— Եւ ով է պահանջում որ դու խոստովանես:

Գէտուիլը մեր մէջ քոլորից հարուստն է, նա կը հոգայ քոլոր ծախսերը եւ խնժոյքից յետոյ ով կարող կըլինի նրան կը վճարէ իր քաժինը:

— Ես հիւր կըլինիմ, ժողովականներից մէկը առաջ գալով ասաց.

— Իսկ ես ոչ հիւր եւ ոչ տէր, դարձեալ նոյն յամառութեամբ պատասխանեց պատանին:

Զ.

Այամքի ոյժը

Մ Է Ժ Ա Ն Ս Պ Ա Ղ Ե Օ Ա:

1785 թ. սեպտեմբերի մէկին յամառ, գոռոզ պատանին փառաւոր քննութիւն տուաւ եւ տամնուլեց տարեկան հասակում՝ աւարտեց զինուորական ուսումնարանը: Ուսման վերջին շրջանում, պատանին մի

ծրագիր ներկայացրեց զինուորական նախարարին, մանրամասն նկարագրելով այն անյարմարութիւնները, որոնց մէջ գտանուում էին իրանց զինուորական ուսումնարանը եւ աշակերտները: Նրա կարծիքով զինուորացուն պիտի վարժւի խիստ կեանքի եւ ոչ թէ անդորրութեան ու փափկութեան: Նա առաջարկում էր, թէ զինուորական ուսումնարանում անհրաժեշտ է, որ լինի հաւասարութիւն եւ հարուստն աղքատից չըջուի իր փարթամութեամբ: Նա ասում էր՝ աշակերտների մեծագոյն մասն աղքատ ընտանիքներից լինելով, այստեղ ընտելանում են փարթամ ու շքեղ նիստ ու կացի, եւ միեւնոյն ժամանակ հարուստների զաւակներին էլ կամայ թէ ակամայ խոնարհում են եւ նրանց ստրկանում:

—
Մեր յամառ, հպարտ, մտորող պատանին կարողացաւ իր աշխատասիրութեամբ եւ տոկունութեամբ ձեռք բերել իր ցանկացած կամքը եւ այդ կամքով նախ եւ առաջ նա հիմնայատակ արաւ այն դպրոցը, որ Լիւդովիկոս XV-ից հիմնւած չէր համապատասխանում իր նպատակին: Այդ դպրոցում նա ուսանելով եւ ինքն էլ անձամբ շատ անգամ ենթարկւելով վիրաւորանքների, կործանեց եւ նրա տեղ հիմնեց իր ծրագրով Պարիզի զինուորական ուսումնարանը եւ ապա այդ ծրագիրը մտցրեց Ֆրանսիական միւս դպրոցները:

Սակայն կամքի ոյժն այն աստիճան զօրեղացաւ նրա մէջ, որ առաջ բերաւ ետականութիւն: Եւ նա, որ ծգնում էր հաւասարութիւն գցել ընկերների մէջ, չքացնել վիրաւորանք ու ստրկութիւն, ինքն էլ շլացաւ եսական աշխարհի ժամանակաւոր հաճոյքներով եւ նրա ուժեղ կամքը ստեղծեց այն **Հասպտեօն Ռեօն**, որ մարդկութեան պատմութեան մէջ կամքի ոյժի ամենամեծ եւ ամենահզօր ներկայացուցիչն է:

Զարուհի

ԿԱՐՕԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

(Եւէր Հայ Համալսերին)

արնանային արեւի տակ,
Խարխուլ տընակի առջև
Մախազն ուսին, փայտը
ձեռքին
Մեր ռէս Բարձն է նստած.
Նրա կողքին, ճիշտ քա-
րացած,
Ձեռքերը ծալած խաչաձև,
Ուշադրութեամբ լըսում
էր նրան
Հէզ Սաւգիւլը ամօթ-
խած:

—Քո ամանաթն, սանամայր,
Ես Կարօին հասուցի,
Զըմէն քո տան ափալ, վիճակ
Ընկերաց քով զուրցեցի.

Նա չի լացաւ, «ախ» մը հանեց.
«Վայ քո գլխիդ, խեղճ Կարօ,
էլ ո՛ր կապրիս, ասաց քո մարդ,
Քեզնէ սրտոտ է Մարօն:

«Երբ որ երթաս, բիճա Բարօ,
Մեր Սուրբ Վարապը տենաս,
Իմ կողմանէ ծունկ խոնարհէ՛
Հասել է շուտ իմ օրհաս.
Շնորհաւորէ՛ մեր սուրբ Զատիկ,
Ասն, քեզի կըմաղթէ,
Շատ քիչ օրէն դու մի վախնալ,
Շուտով ան ալ կըվաղթէ:

«Դու զիս կըսես, իմ Սաւգիւլ ջան,
Տեսիս յոյժ շատ կարօտ ես,
Իսկ ես քեզ մօտ, իմ լոյս արև,
Ամօթապարտ, սև երես.
Այ ես չուզեմ մեջիդ, փարայ,
Իմ օգնութեանը կարօտ է,
Պէտք է խամսեմ Սաւգիւլին:

«Թող իմ սիրուն Աստղիկ չըլլայ,
Արտասուք զուր տեղ չըմաղէ.
Էնոր նամուս շուտ կըվլայ,
Քանի իր խէր դեռ սաղ է»:
Էս որ ասաց ախպէր Կարօս,
Իսկոյն և եթ գունատուեց,

Աչքերն արնոտ, բռունցք սեղմած՝
Իր պինդ ճակատն խիստ զարկեց:
«Սաւգիւնն ինձմէ մղրախ կուզէ,
Պէտք է տանեմ ես փէշքէշ,
Քիչ մ'ալ չամիչ սար զուրդուէ,
Էրթամ գնեմ ի Բաղէշ»:

Ասաց, թռաւ փախաւ, էլ չի տեսի
Ես Կարօին ի Ստամբօլ,
Տեսնողք կրսեն թէ խեցեր է,
Գիշեր ցորեկ գինեմոլ
Պանդոկ շրջէ, բոբիկ ոտքով,
Խնքն իր խետ կըխօսայ.
«Թ'անպատուեցին, մալ փախուցին.
Զաքար սպանին իմ փեսայ»:

Այս անցքէն ետք՝ ճիշտ տարի մը,
Խաբար ընկաւ Մշու դաշտ,
Թ'Ապրօ բէգին գիւլլախորով
Սպանել է մի խաչապաշտ.
Եւ իբաւ մի յաղթանդամ մարդ
Տանում էին դէպի Վան,
Որի ետքից Սաւգիւ կ'պոռար,
«Ապրիւս, Կարօ, փահլէվան»:

Ա. Մարդասր.

ԱՐՇԱԿԻ ՆԱԽԱՃԱՇԸ

Իշտ վաղ էր վեր կենում Արշակը: Առաւօտեան ժամի ութին նա պէտք է ուսումնարանում լինէր: Ժամը եօթին նա արդէն վեր կացած էր լինում, երեսը մաքուր լացած ու զգեստները հագած թէյ էր խմում: Թէյի հետ մալրիկը տալիս էր նրան թեթեւ նախաճաշիկ՝ մի կտոր հաց ու պանիր. յետոյ Արշակը հագնում էր իր տաք վերարկուն, կոճակներն ամուր կոճկում և ծածկում էր գլխարկը. մալրիկը փաթաթում էր նրա վզին բրդե ձեռագործ տաք շալը, հագնում էր տաք ձեռնոցները, դնում էր նրա զրքերի պալիւսակի մէջ նախաճաշի համար հաց ու պանիր, երբեմն էլ քաղցրաւենիք և Արշակը տաք կրկնակօշիկները հագնելուց յետոյ ուրախ ուրախ դուրս էր գալիս տնից ու ձիւնը ոտքերի տակ ճռճռացնելով վազում գէպի ուսումնարան:

Արշակենց տանը խնջուքներ շատ էր լինում: Պատահում էր շատ անգամ, որ նրա ծնողները շատ հիւրեր էին հրաւիրում երեկոները. հիւրերը երկուր նստում էին, խօսում, ծիծաղում, թուղթ խաղում, ընթրիք ուտում. շատ անգամ էլ պատահում էր որ այդ ընթրիքը վերջանում էր գիշերւան ժամը երեքին, չորսին: Մի անգամ էլ այդպիսի խնջուքի ժամանակ Արշակի ազգական մի քանի երեխաներ եկել էին իրանց ծնողների հետ: Ընթրիքը շատ երկարացաւ. Արշակը իրան ազգական երեխաների հետ սեղանատան կողքի սենեակում ընթրում էին և խաղում: Մալրիկն այսօր չըստիպեց Ար-

շակին շուտ պառկել՝ ազգական երեխաների սիրտը չը կոտրելու համար: Հիւրերը ցրւեցին ժամը երեքին, տանելով իրանց հետ իրանց երեխաներին: Արշակն իսկոյն պառկեց քնելու. բայց դադրած լինելով, առաւօտը ժամանակին չըկարողացաւ վերկենալ: Նրբ նա աչքերը բացեց, արդէն ժամը ութին քառորդ էր մնացել և մայրիկը սլալիւսակը պատրաստել սեղանի վրայ էր դրել: Արշակը վեր թռաւ տեղից, իսկոյն լացեց, հազնեց: — Շուտ նստիր թէյդ խմիր, ասաց նրան մայրը համբուրելով:

— Չեմ ուզում, ուշացել եմ, ասաց Արշակը. վերարկուն հագաւ, շալը փաթաթեց վզին, սլալիւսակը ձգեց ուսերին և սեղանի վրայից վերցնելով մի կտոր հաց ու պանիր դուրս վազեց տնից:

— Քաղցած, առանց թէյի ո՞ւր ես վազում, կանչեց մայրն Արշակի ետեից:

— Ա՛յ ճանապարհին կուտեմ, ասաց Արշակը ձեռքի հացից խածելով ու վազեց:

Նա այսպէս ուշ ոչ մի ժամանակ ուսումնարան չէր գնացել: Ճանապարհին այսօր մարդիկ աւելի շատ կային քան թէ արիշ առաւօտներ: Արշակն իրանց տրնից մի քիչ հեռացաւ թէ չէ պատահեց իր Յակոբ մեծ քեռուն, որ շատ էր սիրում Արշակին ու ոչ մէկ անգամ նրան բաց չէր թողնիլ առանց համբուրելու:

— Արշակ ջան, այդ ինչո՞ւ ես ուշացել այդպէս, ճանապարհին էլ հաց ուտելով ես վազում, ասաց բարի քեռին համբուրելով քրոջ որդուն:

— Նրէկ շատ հիւրեր ունէինք, քեռի, ասաց Արշակը փաթաթւելով իր քեռուն, որին շատ սիրում էր, — ամենքը մեր տանն էին՝ Արմենակը, Գրիգորը, Հայկը, այնքան խաղացինք որ... Քեզնից խռովել եմ, որ չես եկել. այսօր կրգաս մեր տուն, քեռի, խօսեց Արշակը:

Բայց դեռ խօսքը չէր վերջացրել Արշակը, երբ լսեց — «մի ողորմութիւն արեք, աղա»։ Արշակը նայեց, իր կողքին կանգնած էր ճիշտ իր հասակին մի ութ տարեկան՝ փոքրիկ աղջիկ, ոտաբոբիկ, վրան մի բարակ ու պատուտած երկար շապիկ, գլուխն էլ բաց. խեղճ աղջիկը դողում էր ցրտից ու կուչ եկած ձեռք մեկնել էր դէպի քեռին։ Յակոբ քեռին գրպանից հանեց մի սև փող, տւաւ աղջկանը ու կրկին համբուրելով Արշակին՝ հեռացաւ։

Արշակը չընայելով որ շտապում էր ուսումնարան, մի րոպէ մնաց տեղը կանգնած. նա զարմացած նայում էր խեղճ աղջկայ բոբիկ ոտքերին, նրա ցրտից կուչ եկած մազերին, նրա դեղնած երեսին ու ախուր աչքերին։ Բոլորովին շփոթեց Արշակը. չէր իմանում թէ ինչ անի. փոքրիկ աղջիկն էլ նայում էր Արշակի տաք վերարկւի վրայ, նրա փափուկ շալի վրայ, նրա փալլուն կրկնակօշիկները վրայ ու Արշակի ձեռին բռնած հաց ու պանրի վրայ։

— Ա՛ռ, կէր, ուղճւմ ես, ասաց Արշակը հաց ու պանիրը տալով աղջկան։ Աղջիկն առաւ ու սկսեց այնպիսի ախորժակով ուտել, որ կարծես թէ երեք օր էր ոչինչ չէր կերել։

— Սպասիր, էլի տամ քեզ, ասաց Արշակը և իջեցրաւ մէջքից իր պաշիւսակը և ուսումնարանի համար մալրիկի պատրաստած նախաճաշն էլ տւաւ. նրան ու վագեց դէպի ուսումնարան։

Մի զարմանալի ուրախութիւն էր եկել Արշակի վրայ. նա այնպէս ուրախ ու արագ էր վազում դէպի ուսումնարան, որ կարծես թէ հինգ բաժակ թէյ էր խմել, հինգ անգամ նախաճաշել։

Ուսուցիչը չըբարկացաւ Արշակի վրայ, որովհետև նրա օրագրի մէջ մալրը գրել էր, որ ինքն էր Արշակի

ուշանալու պատճառը, բացի դրանից ուսուցիչը գիտէր, որ Սրշակը ամենեւին չէ ուշացած դասերին:

Նախաճաշի ժամանակ, երբ բոլոր երեխայք բացին իրանց պաշարը, Սրշակը միայն ոչինչ չէր ուտում, այլ երեսը պատուհանին արած նայում էր ձիւնի թափւող փաթիլներին: Նրա աչքի առաջից չէր հեռանում բոբիկ ու զլխաբաց խեղճ աղջիկը.— ի՜նչպէս մըսում կը լինի նա այժմ, մտածում էր ինքն իրան Սրշակը,— ես յետ դառնալիս նրան կըտանեմ մեր տուն...

— Սրշակ, ինչո՞ւ չես նախաճաշում, ասաց նրան մօրեղբօր որդի Սրմենակը, որ երէկ երեկոյեան Սրշակենց տանն էր եղել:

— Ձեմ ուզում, ես առաւօտն եմ կերել, ասաց շրփոթւած Սրշակը:

— Ա՛յ քաղցրաւենիք, ասաց Սրմենակը, երէկ ձեր տանը մօրաքոյրս է տւել, ա՛ռ դու էլ կեր:

— Ձեմ ուզում, պատասխանեց Սրշակը ու շարունակ նայում էր պատուհանին, մինչև որ զանգակը տըւին և կրկին դասն սկսեց:

Այդ դասը զրոյցի դաս էր: Վարժապետը մտաւ դասատուն թէ չէ սկսեց երեխաներին լաւ լաւ պատմութիւններ անել, յետոյ բացատրեց աշակերտներին թէ ինչո՞ւ նրանց չեն թողնում, որ ձիւնին դուրսը խաղան, որ չըբբոնեն ու չըմբսեն. ասաց որ ձմեռը պէտք է զգոյշ մնալ, տաք հագնւել, դուրսը շատ չըմնալ:

— Վարժապետ, հարցրեց Սրշակը, ձմեռը չի՞ կարելի բոբիկ ման գալ:

— Ի հարկէ չէ, կարելի է մըսել:

— Յետո՞յ:

— Յետոյ, հիւանդանալ կարելի է, կարելի է շատ սաստիկ հիւանդանալ ու մինչև անգամ մեռնել:

— Ապա այն աղջիկը ինչո՞ւ է բոբիկ ման գալիս:

—Ո՞ր աղջիկը:

—Ա՛յ, այն աղջիկն էլի:

—Բայց ես չեմ իմանում, սիրելիս, դու որ աղջիկն ես ասում:

—Ա՛յ, վարժապետ—աչքերը մեծ մեծ բանալով խօսեց Արշակը. ա՛յ, այսօր առաւօտ երբ ես գալիս էի ուսումնարան, մեր տան մօտ այն փոքրիկ աղջիկը բոբիկ էր, շորերը բարակ, գլուխը բաց, մըսում էր, նա կըհլաւնդանայ, կըմեռնէ, ա՛յ այն աղջիկը:

—Վարժապետ, այն աղքատին է ասում Արշակը, խօսեցին միաձայն մի քանի աշակերտներ:

—Ի հարկէ կըմըսի—խօսեց վարժապետը—նա խեղճ է, աղքատ է. նա ողորմութիւն է խնդրում, բարի մարդիկ նրան փող են տալիս, հաց են տալիս, շոր են տալիս:

—Բայց նա բոբիկ էր, վարժապետ, ասաց Արշակը: Ընկերներից մի քանիսը ծիծաղեցին. Արշակն աչքերը չռած նայում էր նրանց վրայ:

—Ի՞նչ էք ծիծաղում, երեխայք, ասաց վարժապետը: Մէթէ կարելի է ծիծաղել խեղճի վրայ. նա աղքատ է, չունի, կարելի է հայր ու մայր չունի. այդպիսիներին պէտք է օգնել:

Արշակը ամենեւին չէր մոռանում աղջկան. նա սաստիկ անհամբերութեամբ սպասում էր դասի վերջանալուն, որ լետ դառնալիս փոքրիկ աղջկան տանի իրանց տուն իր մայրիկի մօտ:

Դասը վերջացաւ—Արշակը տուն դարձաւ, բայց աղջիկը չըպատահեց:

Ամբողջ օրը Արշակը չէր մոռանում բոբիկ երեխային: Հետեւեալ առաւօտ նա միայն մի բաժակ թէյ խմեց, նախաճաշը բոլորը հետն առաւ ու դուրս եկաւ տանից. փողոցում նա աչքերով փնտրում էր աղջկան և երբ նրան նկատեց հեռու փողոցի անկիւնում նստած, խսկոյն

վազեց նրա մօտ, մօտի բոլոր նախաճաշը տւաւ նրան մի քանի քաղցրաւենիքի հետ, հեռւից ցոյց տւաւ իրանց տունն ու տապ. — Գիտե՞ս մենք երբ ենք ուսումնարանից դուրս գալիս ։

— Գիտեմ, ասաց խեղճ աղջիկը։

— Այ, մեր դուրս գալու ժամանակ եկ. քեզ կըտանեմ մայրիկիս մօտ, նա քեզ կօշիկ կը տայ. անպատճառ գաս, գիտես, անպատճառ։

Ասաց ու վազեց ուսումնարան։

Դասի ժամանակ Արշակն զգաց, որ ինքը շատ թույլ է ու գլուխը պտրտում է. նա ուզում էր խօսել, բայց չէր կարողանում. նրա աչքին երևում էր իր քեռին, աղքատ աղջիկը, մութ կերպով երևում էին ընկերներն ու ուսուցիչը. նա լանկարծ մի թույլ ճիչ արձակեց ու նւաղած ընկաւ նստարանի վրայ։ Ընկերները վախեցան. ուսուցիչն իսկոյն վազեց գրկեց բարձրացրեց Արշակին և սկսեց երեսին սառը ջուր սրսկել։

— Վարժապետ, այսօր ոչինչ չէ կերել, գոչեցին միաբերան աշակերտները։

— Սուս կացէք, սուս կացէք, հանդարտեցրեց նրանց ուսուցիչը, ոչինչ բան է, մի քիչ նւաղեց, այժմ ուշքի է գալիս, գնացէք միւս դաստառունը։

Արշակը շուտով ուշքի եկաւ. իսկոյն ուսուցիչը կանչեց ուսումնարանի ծերուկ Մկրտիչ ծառային, որ գրքեց Արշակին, լաւ փաթաթեց շալով ու վարժապետի հետ միասին ճանապարհ ընկան գէպի Արշակենց տուն։

Արշակի մայրը սաստիկ վախեցաւ, երբ տեսաւ իր որդուն այնպէս գունատ, փաթաթած ու ծառայի գրքկում, վարժապետն էլ ետեւից. նա ուզում էր աղաղակել, բայց բարի Յակոբ քեռին նրան իսկոյն կանգնեցրեց և գրկելով Արշակին սկսեց համբուրել, հանաքներ անել և ուսուցչին հարցրեց թէ ի՞նչ է պատահել։

—Յանկարծ դասատան մէջ նւաղեց, պատասխանեց ուսուցիչը. ոչինչ մի պատճառ չըկայ, ասաց նա, միայն ընկերներն ասացին որ այսօր ու երէկ չէ նախաճաշել ու ես էլ նկատում եի, որ տխուր է:

—Բայց երկու օրն էլ նա վերցրել է իր հետ նախաճաշը, լաւով ասաց մայրը:

—Ինչ է տւել իր բաժին հաց ու պանիրը, ասաց դռան ետեւը կուչ եկած մի խեղճ աղջիկ արտասուք թափելով ու դողդողալով:

Արշակը որ բաւական ուշքի էր եկել, խկոյն ճանաչեց այդ ձայնը. — Վահ, եկել ես, ասաց նա խեղճ աղջկան: — Մայրիկ, սիրելի մայրիկ, տես, բոբիկ է, նրան իմ կօշիկներեց մէկը տուր հագնի և դուրս պրծնելով մօրեղբօր զրկից վազեց դէպի խեղճ աղջիկը: Մայրը շտապել էր, չգիտէր ինչ անէր. ուզում էր բարկանալ խեղճ աղջկայ վրայ, որ Արշակի նւաղելու պատճառ էր դուռէլ բաց Յակօբ քեռին վազեց զրկեց Արշակին, պինդ պինդ համբուրեց նրան ու ասաց.

—Դու իմ ազնիւ երեխայ, այս աղջիկն էլ չի գնալ մեր տնից, նա կըլինի քո քոյրդ, քեզ հետ միասին միշտ կընախաճաշէ ու քեզ հետ էլ ուսումնարան կըգնայ: Արշակն ուրախութիւնից ուզում էր պար դալ, բայց քաղցածութիւնից օրօրւում էր հարբածի պէս:

Իսկոյն նրանց համար կերակուր բերին և Արշակը չըհամաձայնեց դառնալ, ոինչև որ աղջկան դուլբայ ու կօշիկ չըհագցրեց մայրը:

Այդ օրւանից Արշակն ու Մարիամը (այսպէս էր աղջկայ անունը) մի տան են ապրում, միատեսակ են հագնում ու միասին են գնում ուսումնարան. նրանք սիրում են միմեանց ինչպէս քոյր ու եղբայր և Յակօբ քեռին ու մայրիկը Մարիամին նայում են ինչպէս իրանց զաւակին:

Ս. Հախումաճյան

ՎԻՆՈՒՄ ԹԵՒՆ

IV.

Երբ արդէս էր բարձրովարձը այդ խոշոր ժողովուրդների, որոնք բռնացել էին այդ ժամանակ ստորին Հելլենիստի վրայ: Բայց խրճիթների բարձրութիւնը և սնդութիւնը պահպանել էին մի քանի գիւղացի ընտանիքների ազատութիւնը, որոնք հաստատուած էին Չորս-Նահանգի լճի խորքում, Շվաբի, Ուրի և Ունգերլայդ գաւառներում: Պաշտպանւած լինելով հիւսիսային կողմից լճերի ալեծովի կոհակներով, հարաւային կողմից ժայռերով ու անմատչելի սառցակոյտերով, Գերմանիայի կողմից՝ անդունդներով և անտառներով, այդ լեռնականները միայն կայսեր պաշտպան խնամակալութիւնն էին ճանաչում:

Նրանք կառավարւում էին հանրապետական ձևով: Նրանց ազատութիւնը շարժում էր ստորին հովիտների բնակիչների նախանձը, որոնք ընկճւած էին հազարաւոր փոքր բռնակալների լուծի տակ: Յիւրիխ քաղաքը և ուրիշ նրանց նման մերձաւոր քաղաքներ, ինչպէս Լուցերնը, երբեմն երբեմն դաշնակցում էին նրանց հետ, իշխանների և տիրապետողների լուծը թօթափելու համար:

Հասարակական Ռոգուլֆ կոմսը, բարձրանալով ընտրութեամբ կայսերական գահը, մտաբերեց որ ինքը Շվաբացի է և սկզբում պաշտպանեց իր հայրենակիցներին հարստահարութեան դէմ, բայց իր որդին, Աւստրիական Ալբրեխտը, նախանձելով անկախութեան այն մնա-

ցորդի վրայ, որ ձիւնը և ժայռերը թողել էին բարձր
 Հելւետիային, ձեռնարկեց նւաճելու նրանց և մինչև ան-
 դամ այդ խղճուկ գիւղերի վրայից անցկացնելու ստրկու-
 թեան հարթաչափը: Մվայցի, Ուրիի և Ունդէրլալդի ժո-
 դովուրդները դաշնակցութիւն կապեցին և երաշխաւոր
 եղան միմեանց պաշտպանելու իրանց բարքը, օրէնքը և
 ազատութիւնը: Կայսրը, չըկարողանալով կաշառել նրանց
 բանակցութիւններով և խոստամունքներով, ուղարկեց տե-
 դակալներ և դեր-հիւպատոսներ զօրքերի հետ նստելու
 նրանց սարերի մէջ և յայտնեց նրանց զգացնել տալ այդ
 գիւղացիներին իր բարկութեան ծանրութիւնը և իր լուծի
 ամօթը: Այդ դեր-հիւպատոսները կրում էին կայսեր փո-
 խանորդ կամ «բայլի» տիտղոսը. նրանք գործադրում էին
 այդ երկրների մէջ անսահման բռնակալութիւն, անզուսպ
 և հեռաւոր բռնակալութիւն: Երկիրը հեծում էր նրանց
 քմահաճոյքի և բռնաբարութեան տակ, առանց որ նոյն իսկ
 կայսրը, իրանց թշնամին, կարողանար լսել նրա հիճե-
 ծանքը: Նրանք կողոպտում էին գոյքերը, շղթայակապում
 էին մարդկանց, յափշտակում էին կանանց, լլկում էին աղջ-
 կերանց: Այն ոճրագործութիւնները, որոնք Տարկէններին
 աքսորել տւին Հռոմից, զուր տեղ բարձրացնում էին այդ
 թշուառ ժողովուրդների հրապարակական բողոքը: Բայլի-
 ները, ինքն իրանցով կամ Աւստրիայի կողմի իշխանների
 միջոցով երկրի վրայ տիրապետող նաւահանգիստների, լճե-
 րի, կիրճերի, հովիտների և գղեակների տէրը լինելով, եր-
 կիւղ չէին կրում գիւղացիների այդ խուլ բարկութիւնից.
 միայն սրտերը փախչում էին նրանց ձեռքից, բայց հողը
 և բազուկները շղթայակապ էին: Կայսրութեան այդ դեր-
 հիւպատոսների ամենաանգութը և ամենաանզգամն էր
 Գէսլեր բայլին, մինը մարդկանց այն զսպողներից, որոնք
 հարստահարութիւնը այնքան անտանելի են դարձնում,
 որ հարկադրում են մինչև անգամ շղթաներին ճաքել

իրանց ձեռքի տակ: Բոլոր լեռները թնդում էին նրա ոճիրներով կանանց սլառւի և գիւղացիների կեանքի դէմ. նրա անունը արհաւիրք էր, դաշտերի գալթակղուլթիւնը և նւաստութիւնը: Նա չէր ծածկում այդ ստրուկ ժողովրդի համար իր ունեցած ոչ ատելութիւնը և ոչ արհամարհանքը: Նրա ներկայութիւնը մի գիւղում մի սլատուհաս էր բնակիչների համար: Որ և է մի ընտանիքի մէջ տեսնւած բարեկեցութեան կամ ճոխութեան ստւերն անգամ նրա աչքում համարւում էր մի նախատինք իր դէմ:

V.

Մի օր, երբ անցնում էր Շվալցի գաւառով իր զինաւորւած մարդկանց խմբով, նա նկատեց մի նոր տուն, որ գեղջական մի տէսակ շքեղութեամբ նոր կառուցել էր մի ընտանիքի հայր Վէրնէր Շտաուֆֆախէր անունով:

«Ամօթ չէ՞ մեզ համար, գոռաց նա, գառնալով իր սլախտականներին, որ թշւառ ճորտերը համարձակեն այդ տեսակ տներ շինել, երբ հիւղերը շատ էլ են նրանց համար:» — Թողէք շինեն, սլատասխանեց նրա ախոռապետը, երբ վերջացած կըլինի, մենք դռների վրայ քանդակել կը տանք կայտեր զինանշանը և այն ժամանակ կըտեսնենք թէ այդ տունը շինողը այնքան յանգուզն կըլինի վիճելու մեզ հետ թէ իրանն է: — Իրաւունք ունիս, սլատասխանեց Գէսլէր, և շարունակեց իր ճանապարհը, ծիծաղելով այն թակարդի մասին, որ իր խորհրդականը լարել էր գիւղացու համար:

Սակայն Շտաուֆֆախէրի կինը իր դռան շէմքի վրայ էր, երբ Գէսլէր անցնում էր տան սռաջից և լսել էր Բալլու և նրա ախոռապետի մէջ եղած խօսակցութիւ-

ներ: Նա դողաց և գեռ մուծը չըկոխած գործաւորներին ճանապարհ դրեց, վախենալով որ բռնակալին նախատինք չըպատճառի, շարունակելով մի տան շինութիւն, որ գըր-գռել էր նրա բարկութիւնը:

VI.

Երեկոյեան երբ իր բացակայ ամուսինը մտաւ գիւղը, Հարցրեց կնոջից՝ ինչի աշխատաւորները այլևս չէին բա-նում:— «Որովհետեւ հիւղը մեզ պէս ճորտերին շատ էլ է», պատասխանեց կինը Գէսլէրի խօսքերը լիշելով: Շտաուֆ-Փախէր տխրած նստեց և ընթրիք ուզեց, կինը նրա ա-ռաջին դրաւ միայն հաց և ջուր, և երբ մարդը Հարցրեց արդեօք էլ սարերի մէջ այծեամներ և լճի մէջ ձկնէր չը կան.— «Հացը և ջուրը, ասաց նրան կինը, մթթէ հերիք չեն մեզ պէս ճորտերի համար»: Մարդը կերաւ առանց տրանջելու, զգալով ուղի առեղծւածի ճշմարտութիւնը:

Այն ժամանակ կինը պատմեց մարդուն ինչ որ լսել էր Գէսլէրից և նրա հետեւորդներից: Զայրացած Շտաուֆ-Փախէրը վերկացաւ, լուռ ու մունջ վեր առաւ պատից կախ տւած թուրը և կտակեց, իջաւ Զորս-Նահանգի լճի եզրը, մտաւ մի ձկնորսի նաւակի մէջ, անցաւ լիճը և լուսադէմին հասաւ Ստտինգհաուզէն գիւղը, և իր աներոջ՝ Վալտէր Ֆիւրստի տան դռան առաջ կանգնեց:

Վալտէր Ֆիւրստը իր փեսին Հարցուփորձ անե-լուց առաջ, դնել տւաւ նրա առջև, նահապետական սովորութեան համեմատ, գինի և միս, որ միշտ պատրաստ է հիւրերի համար: Փեսան ձեռքովը հրեց գինին և կերակուրը, «էս ուխտել եմ ասաց իր աներոջ, ոչ գինի խմել և ոչ էլ մսեղէն ճաշակել որքան ժամանակ որ մենք ճորտ կըմնանք»: Աները և փեսան նստեցին և ցած ձայնով խօսեցին իրանց բռնակալ-ների գործած Հարստահարութիւնների և իրանց սըր-

տերի ռիակալութեան մասին: Սկսեցին մտաբերել իրանց
 բոլոր հայրենակիցներին, որոնք ենթակայ էին եղել Գէս-
 լէրի կողմից ամենաաններելի հարստահարութեան և ո-
 րոնց սրտի մէջ թուխս դրած վրէժխնդրութիւնը պէտք
 է աւելի գրգռէր նրանց ազատութիւն ձեռք բերելու: Մտա-
 բերեցին Մէլիստալ անունով մի երիտասարդ գիւղականի:
 Մի օր երբ երկրագործը լծել էր երկու գեղեցիկ եզներ,
 գութանի հարստութիւնը, ոյժը և փառքը և հերկում
 էր մի կտոր գետին հրճելով նրանց ազդերի կորովու-
 թեան և մագերի փալունութեան վրայ, Բալլիի մի աս-
 տիճանաւորը անցնում էր այդ տեղից. նախանձոտ աչքե-
 րով նա նայեց եզներին, յայտնեց որ նրանք մի ճորտի համար
 չափից դուրս գեղեցիկ են և կտրելով իր դանակով կա-
 պերը, ուղեց լուծը թօթափել և տանել եզներին իր տիրոջ
 համար: Երիտասարդ գիւղացին յուսահատ, ծառից մի
 հաստ ճիւղ կտրեց և պաշտպանելով իր եզներին, յափըշ-
 տակչի թւը կտրեց: Մի այդպիսի լանցանքից յետոյ
 մնում էր միայն փախչել Բալլիի վրէժխնդրութիւնից:
 Մէլիստալ թափառում էր մօտակայ անտառների մէջ և
 կերակրում էր գիւղացիների տւած ողորմութեամբ: Փիւրս-
 տին և Շտաուֆֆախէրին նա մի լաւ դաշնակից երևաց:
 Գնացին նրան որոնելու իր առանձնութեան մէջ և խոստո-
 վանեցին իրանց դաւադրութիւնը, որ յուսահատութիւնը
 ստիպում էր սարքել գիշերային մթութեան մէջ: Նրանցից
 ամեն մէկը բնակւում էր մի տարբեր գաւառում, մինը
 Շվալցումը, միւսը Ուրիում, երրորդը Ունդէրալդում:
 Նրանք ճանաչում էին իրանց գաւառի բոլոր հարստա-
 հարւածներին, ամենաքաջերին և ամենաանողորձներին. ա-
 մեն մինը ջոկեց դրանցից տասն հոգի և խոստացաւ բե-
 րել նրանց մի որոշեալ գիշեր, Գրուտլի սլայմանատեղը,
 այդտեղ կազմակերպելու ապստամբութիւնը և ազատու-
 թեան կամ մահւան երգումն ուտելու:

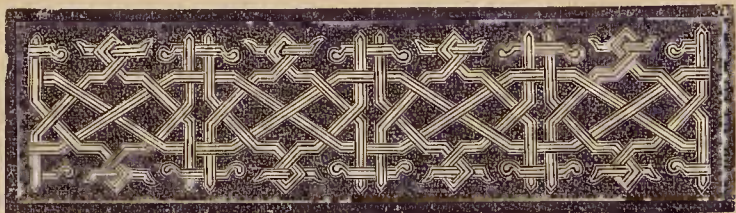
VII.

Գրուտլին՝ որ սարից առաջ եկած մի փոքր հրւանդան է, երեք կողմից շրջապատւած լճի կոհակներով և թանձրախիտ անտառներով, մի հիանալի բնակավայր էր, որ ընտրել էին դաւադիրները իրանց գիշերային խորհրդակցութեան համար: Բաւական էր մի հատ պահապան դնել թերակղզու՝ ցամաքի հզտ միացման կէտի վրայ և նա ապահով կերպով Գէսլէրի լրտեսների գալուստը կարող էր իմաց տալ, և եթէ բռնէին, նրանց նաւակները, թաքնւած լճի եզերքի ծառերի հովանու տակ, կարող էին թիակների մի երկու զարկով ազատել նրանց հալածանքից:

Լեռնցի

(Կըշարունակէր)

Լսում ես շուրջդ այս ուրախութեան
Անհոգ ձայները, քրքիչն ու ծիծաղ
Եւ այս ժպիտը միշտ ստիպողական
Բռնի հրճանքը դեռ կեանքի մատաղ:

Ո՛վ անգին ընկեր, այդ ծիծաղն խամրած
Հնչում է շատ դառն ամեն ողբերից
Եւ այդ ժպիտը, այդ ձայներ մարած
Անվերջ տանջանք են ծածկում աչքերից:

Մնած զաղտնապահ սեւ թոյնով վշտի
Սրտի մըրուրն են աւելի խառնում
Եւ ուր ժպիտ է երեւում բռնի—
Դառն, անտանելի է արդէն դառնում:

ԵՐՈՒԱՆԻ ՊԱԼԵԱՆ

ԱՌՈՂՋԱՊԱՆ. ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ

Մարդիկ իրանց չեն պահպանում, անկանոն կեանք են վարում, հիւանդանում են և յետոյ զարմանում, թէ ինչու բժշկի դեղերը չէ օգնում հիւանդութեան շուտով անցնելուն:

Բժշկներին իրանց եթէ հարցնէք, նրանք ձեզ կասեն որ ոչ մի բժիշկ չէ կարող հիւանդին նոր կեանք ներշնչել, եթէ հիւանդը չէ կատարում բնութեան պահանջները և բժշկի պատուէրները: Ով կանոնաւոր կեանք է վարում, նա շատ հազիւ է հիւանդանում և եթէ հիւանդանայ էլ, նրան բժշկելը շատ հեշտ կը լինի:

Մի նշանաւոր բժիշկ ասում է որ չհիւանդանալու և լաւ կեանք վարելու համար այս կանոնները պէտք է անպատճառ պահել:

Ատաքի մէջ և չղեկաւորի

վագոններում չկարդալ: Ատամները պինդ առարկաներով (ասղով, պատառաքաղով և այլն) չբրբրել, ամենայն կերպ աշխատել որ կերակրների տեսակները շուտ շուտ փոխեն. շատ տաք և շատ սառն կերակուր չուտել և ըմպելիք չըլամել իրար վրայ: Պարապելու, գրելու կարգալու ժամանակ միշտ լոյսը պէտք է ձախ կողմից լինի: Ամենեին չպէտք է ութ ժամից աւելի զբաղուել ոչ մտաւոր ոչ ֆիզիքական զբաղմունքով: Նրկար ժամանակ, մանաւանդ երեխաների հետ միասին չպէտք է նստել միևնոյն սենեակում, առանց սենեակի օդը թարմացնելու, շուտ շուտ պէտք է թարմացնել սենեակի օդը՝ պէտք է քնել ութ ժամից ոչ պակաս. բոլորովին անգործ մնալը և ոչնչով չզբաղելը ամենապնասակար բանն է առողջութեան համար:

Մոսկւայում գոյութիւն ունի երկու ձրի՝ ընթերցարան, որոնք հիմնւած են ռուսաց երկու նշանաւոր հեղինակների, այն է՝ Տուրգենևի և Օստրովսկու անունով: Թէ ինչ ահագին բազմութիւն է յաճախում այդ երկու գրադարանները՝ կարող էք եզրակացնել նրանից որ միայն անցեալ տարւան Յուլիս, Օգոստոս և Սեպտեմբեր ամիսների ընթացքում այդ ընթերցարանն այցելել են 22,500 ընթերցողներ և կարգացւած են այդ երեք ամսւան ընթացքում 27,500 զանազան տեսակ գրքեր: Ընթերցողների $\frac{3}{4}$ մասը զանազան ստորին միջնակարգ և բարձրագոյն դպրոցի ուսանողներ են և գործաւորներ:

Զ Ի Ա Ր Ճ Ա Լ Ի Բ

Հ Ա Ն Ե Լ Ո Ւ Կ Ն Ե Ր

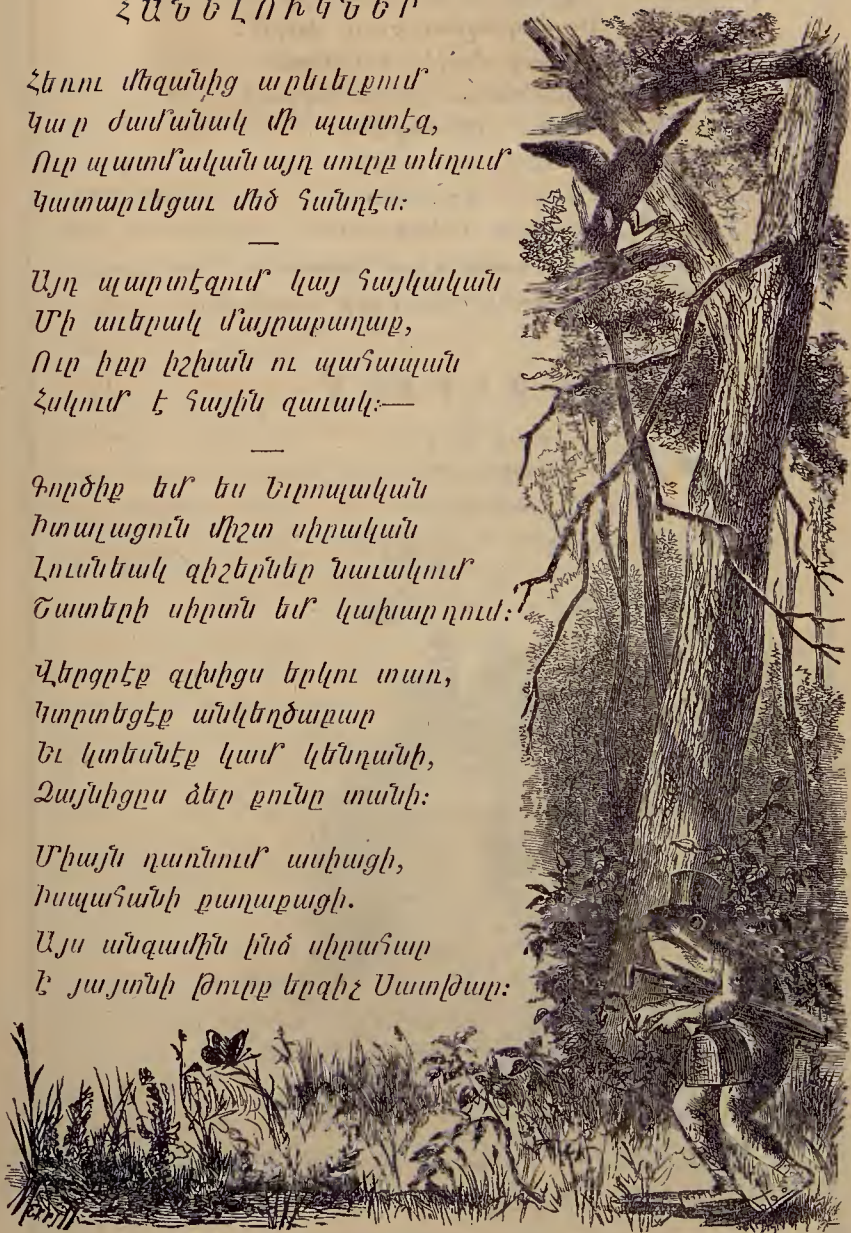
Հեռու մեզանից արևելքում
Կար ժամանակ մի պարտեզ,
Ուր պատմական այդ սուրբ տեղում
Կատարեցաւ մեծ հանդէս:

Այդ պարտեզում կայ հայկական
Մի աւերակ մայրաքաղաք,
Ուր իբր իշխան ու պահապան
Հսկում է հային զաւակ:—

Գործիք եմ ես Երոսլական
Իտալացուն միշտ սիրական
Հունեակ գիշերներ նաւակում
Շատերի սիրտն եմ կախարդում:

Վերցրէք գլխիցս երկու տառ,
Կտրտեցէք անկեղծաբար
Եւ կտեսնէք կամ կենդանի,
Չայնիցըս ձեր քունը տանի:

Միայն դառնում ասիացի,
Իսպահանի քաղաքացի.
Այս անգամին ինձ սիրահար
Է յայտնի թուրք երգիչ Սատթար:

Առաջարկ. Օր. Մ. Սերեբրակեանի:

Եղբայր ունիմ սեամորթ

Ոչ հարազատ է, ոչ խորթ,

Լուսով մութն է երևում

Մթանն անհետ է կորչում:

Առաջդական մի մարմին՝

Ոչ միս ունի, ոչ արիւն,

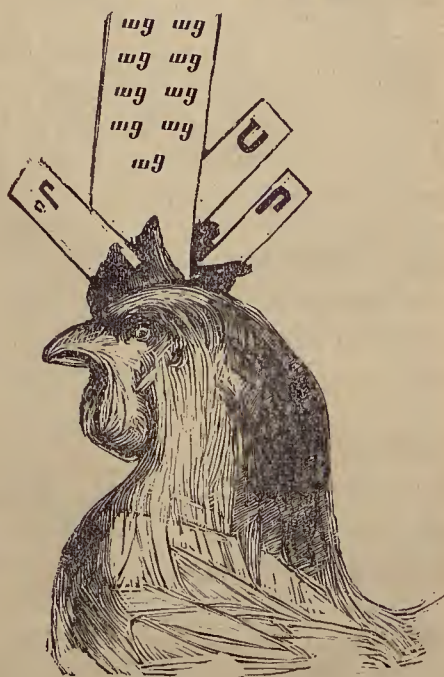
Լոյսի մօտ է փոքրանում,

Լոյսից հեռու երկարում:—

Ոտը ոտիս միշտ կըսլած

Ես կանգնած, ինքը պառկած:

Ռ Է Բ Ո Ւ Ս

Նախընթաց № 1 հանելուկի բացատրութիւնը.— գերասան:
Ռերուս.— հաւատարմութիւնը ամեն արգելքներին յաղթում է:

ՄԱՀԱՑՈՒՑԱԿ

ՕՐ. ԹԵԿՆԻԿԱՅԵ ՍՏԵՓՈՅԵԱՆ ԵՒ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ԹԱԿԵՈՍԵԱՆ

Նրիտասարդ է մեռնում Հայ վարժուհին, Հայ ուսուցիչը. նրանք թառամում են իրանց ամենաճաղիկ Հասակում: Նրանք մասնակից չեն աշխարհի վրայ խառն կեանքին, նրանք զրկւած են ամեն մի զւարճութիւնից. նրանց միիթարական միակ աշխարհը, նրանց կեանքի միակ ասպարէզը դասատունն է, դպրոցն է—մանուկների թագաւորութիւնը: Նրանց ամբողջ էութիւնը, նրանց կեանքի բոլոր նպատակը անմեղ մանուկների կրթութիւնն է. ինչ սուրբ պարտականութիւն, ինչ անհուն զւարճութիւն: Բայց այդ պարտականութիւնը սրբութեամբ կատարելու համար ունի արդեօք յարմարութիւն Հայ ուսուցիչը, կամ ուսուցչուհին, ոչ ոք չէ հարցնում այդ: Ինչ հազարգլխեան վիշապների հետ պէտք է մրցի Հայ մանկավարժը, իր սանիկներին կրթելու համար: Թողնենք մի կողմը նախապաշարմունքները, սնոտիապաշտութիւնները, ժողովրդի միահամուռ տգիտութիւնը. այդ զեռ քիչ է. զեռ ուսուցիչը ենթարկւում է և հոգաբարձւի և ինտելլիգենտի հալածանքին: Անտանելի է դիմանալ և անկարելի է խօսել այդ մասին: 20—25 տարեկան հասակում մեռնել, և բաժանւել իր բոլոր պայծառ յոյսերից, իր սիրելի սանիկներից, իր իգէալներից, իր բազմաթիւ վառ երեւակայական երազներից. ինչ խեղճ վարձատրութիւն՝ Հայ վարժուհու, Հայ ուսուցչի համար: Հայ դպրոցական աշխարհը անցեալ ամիս երկու նոր կորուստներ ունեցաւ: Երկու մատաղ ծաղիկներ թառամեցան ընկան Հայոց դպրոցի պարտիզից. մէկը Սխալցխայի օր. դպրոցի վարժուհի օր. Թեկղի Ստեփոյեան, որ յայտնի էր իր աշխատասիրութեամբ և ազնւութեամբ, միւսը Քրիստափոր Թադէոսեան՝ տեսուչ Աղէքսանդրապոլի դրոցների, որ ապագայում խոստանում էր դառնալ աղքատ գրականութեան տաղանդաւոր մշակներից մինը:

Հանգիստ ձեր փոշուն, արժանաւոր մշակներ: Ձեր թողած աշակերտները ձեզ կըսիրեն մինչև իրանց կեանքի վերջը:

Շնորհակալութեամբ ստացանք

1. «Փոքրիկ լրտես» գրքոյկը թարգմանութիւն Ալֆօն Դօդէից, գրքոյկը. շատ մաքուր է տպագրւած Պետերբուրգում Սիօրօխօդովի տըպարանում. բաղկացած է 20 երեսներից, գինն է 2 կոպէկ:

2. «Ագաթանգեղոս առ Գէորգայ ասորի եպիսկոպոսին և ուսումնասիրութիւնն Ագաթանգեղոսի գրոց» գրեց Հ. Յակոբոս Տաշեան, Մխիթ. ուխտէն: Դիւքը տպագրւած է Վիէննա Մխիթարեան տպարանում: Դինն է 1 ֆր. 25 սանտ.

Մեզ հեռագրում են Նրեանից, որ Վահագառ Մակար Աթոռիկօսը ծանր հիւանդ է:

Թիֆլիսի ուսման եկամուտներին մէջ արդէն մի քանի նախապատրաստական ժողովներ են եղել «մանկավարժական ընկերութիւն» հիմնելու մասին:

Ելմիածնից հաղորդում են, որ սինօդի կարգադրութեամբ նոր նախագիծ է մշակւում հայոց հոգեւոր դպրանոցների համար: Յանկալի է, որ այդ լուրը լուր չըմնայ:

Ա.Գ.Ի.Ի.ՐԻ ՊԱՏԱՍԻԱՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ. պ. Լ. Պ. Կըտպագրենք: ԹԻՖԼԻՍ և գաւառներ. Մեր մի քանի բաժանորդներին. Աղբիւրի տարեկան բաժանորդադինն է 3 բուբլի 28 կոպէկ, իսկ Տարազինը 6 բուբ. Հասարակ թւաբանական հաշ-

ւով 3 28 կ. և 6 բ. = 9 բ. 28 կ. ինչպէս և շարունակ յայտարարւած է թէ Տարագում և Աղբիւրում: Իսկ 8 բ. 28 կոպէկով ստանում էին միայն նրանք, որոնք գրում էին միջեւ ղեկտեմբերի 1-ը: Դեկտեմբերն էլ անցաւ, յունւարըն էլ, էլի մի քանի բաժանորդներ միամիտ են ձեռնում: Դեկտեմբերի 1-ից յետոյ 8 բ. 28 կոպէկ ուղարկողների վրայ, առանց բացառութեան, համարւում է տպագրի մի մի բուբլի և եթէ նրանք չեն լրացնի այդ տպագրի, այդ հաշւով ևս համարները տպագրւում կուզարկւին:

ԼՕՆԴՕՆ. Հ. Կ. Ստացաք: Ինչո՞ւ չէք գրում:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ. Ա. Տ. Սուտ են խօսում, բայց միամիտների դարձնանք: Եթէ ուզում էին տպագրւել, գոնէ մի այլ կերպ բացատրութիւն գտնէին:

ԲԱԳՈՒ. Նր. Պ. Ձեզ նամակ ենք գրել, ստացել էք, թէ չէ:

ԹԱԻՐԻԶ. Մեր բաժանորդներին. Մենք ուղարկում ենք այդ տեղից կանոնաւոր, իսկ եթէ ձեզ այդպէս անկանոն են հասցնում, մենք մեղաւոր չենք և չենք էլ կարող երաշխաւորել, միակ միջոցը տպագրւած բանդերով ուղարկելն է և ի հարկէ այդ ծախսը իմացաբարութեան հաշւով:

Խոր.-նրառ. Տ. Շաքարեան

Доз. ценз. Тифлисъ, 2-го февраля 1891 года.

Тип. АРОРЪ Т. Я. Назарьянъ, уг. Голов. пр. и Баят. ул.

ԵՌԻՏՈՎ ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ ՊԼՏԳ Է ՄՏՆԻ

ՀԱՆՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԲԺՇԿԱՐԱՆ

Վերնագրով մեր աշխատանքությունները գիրքը թաղկացած կրիներ ևրկու մեծ հատորներից, մեծ 45 տպագրական թերթից—720 երեսներից:

Բացում է բաժանորդագրությունները. Երկու հատորի գինն է ԵՐԵՔՔ ռուբլի կանխիկ վճարելի. 10 բաժանորդ գտնողին մի օրինակ ներք է ուղարկում: Եթե բաժանորդների թիւը 500 հասնէ, խոստանում ենք գիրքը գարարել մարդակազմությունն վերաբերեալ եւ բժշկականությունն մեջ գործարարելի անհրաժեշտ գործիքների պատկերներով. Տպագրություններից յետոյ երկու հատորը միասին կրկնաձառի հինգ յոթըլիով:

Երկրորդ հատորի վերջում կը գտնուի հ ա ն ր ա մ ա տ չ ե լ ի բ ժ շ Կ ա Ր Ա Ն ի բոլանդակությունն մանրամասն ցանկը, աշրտքենական կարկով. գիտնական շատուկ բաները իրանց ռուսերեն նշանակությունը կրիներն տպագրում, այնպէս որ ցանկը կարող է ծառայել իրեն բառարան գրքի մեջ չիջում բոլոր մարդակազմությունն, ֆիզիոլոգիական, հիւանդարանական, դեղաբանական եւ այլ տեսիլներին:

Բաժանորդներին հրատարակություններ կողարկուի մաս-մաս 4—5 թերթից թաղկացած տետրակներով: Մանրամասն շաշտարարությունն ուղարկեց „Մշակի“ 149 համարի հետ:

Բժշկապետ Գրիգոր Տէր-Մկրտչեան Տէր-Գրիգորեանց (Թիֆլիսցի)

Դիմել մեզ հետեւեալ հասցեով. Въ Тифлисъ, Саперная улица, № 7 Доктору Медицины Григорию Никитичу Теръ-Григорьянцу.

Ելոյ տեսան եւ վաճառում են՝

Դ. ԱՂԱՅՆԱՆՑ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գինն է 1 ռ. 50 կ.

Դիմել Ադրիանի վաճառանց:

Յ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գինն է 35 կոպէկ, մանաս. 45 կ.

Դիմել Հեղինակին այս հասցեով
Тифлисъ, Норашенская ул. д. бывш. Пугинова.

ՀԱՆԴԵԱՆ

դրտկան եւ պատմական

Ելոյ է տեսնում տաբէնը երկու գերք, իւրաքանչիւրը առանձին 2 ռ.

Արդէն մամուլը տակ է և օրերն Ելոյ կը տեսնի Դ. գերքը:

Դ. և Դ. գերքերը միասին 3 ռ.

Յանկադողները դիմում են հետևեալ հասցեով՝

Москва, Газетный пер. д. Лянозова, Типография М. Бархударьянъ
Հրատարակել Մ. Բարխուդարյան:

ՏԱՐԱԶ

Ըղբայրի

յուսկյած

Գեղարեստ. — գրական-երգիծաբ.

ՊԵՏԿԵՐԱԶԱՐԴ. ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ

Հայ անդամամուտ՝ ցանկ գեղեցկի
և բարոյ սերմեր ու արմատախիւ անկ
ագեղ. և շար որոմս, ահա Տարազի
նպատակը:

ԳԵՂԱՐԵՍՏՈՐ Ընկ նա արտայայտ-
ւած բանաստեղծի վառ շրթունքով, հրա-
շագործ նկարչի վրձնով, թէ սիրտ արո-
փացնող վիպագրի գրքով Տարազուս՝ ա-
ռաջին տեղը պիտի բռնէ: Բնադատու-
թիւն մեր ատօրեայ կեանքի՝ Ընկ նա
արտայայտւած վէպով, պատմածով, Փէ-
լիեռածով, թէ կատակով Տարազի գրա-
կան մասը պիտի կազմէ:

Տարազի մի երրորդական մասը կը-
կազմեն պատկերներ, նկարներ, տեսա-
ֆաներ, թէ արդի և թէ անցած գնա-
ցած, զխաւարսպէս մեր կեանքից:

ՏԱՐԱԶԻ ԺՐԱԳԻՐՐԸ

Գեղարեստ և գիտութիւն. Պատ-
մական և ժամանակակից վէպեր, պատ-
կերներ, թատրոնական գրաւմներ: Բա-
նաստեղծութիւն: Բնադատութիւն և
կենսագրութիւն: Կար, ձեւ, ձեռագրով և
ամեն նորութիւն արհեստների վերա-
բերեալ: Տնային արդիւնաբերութիւն և
անտեսութիւն: Ժամապարտորութիւն և
արկածք: Երաժշտութիւն և թատրոն:
Ժամանակագրական լուրեր, տեղեկու-
թիւններ, յօդաւմներ և այլն: Ֆէլիկաժն
ժաղը, սուսձ, կատակ: Շախմատի և
այլ խաղեր, ռետս, հարցեր, խորհուրդ-
ներ: Այլեւայլ, պատասխաններ, յու-
տարնորութիւններ:

ՏԱՐԱԶ պատկերագրաւոր շա-
րաթաթերթի տարեկան բա-
ժանորդագինը 6 բուրլի է,
արտատահմանի համար 7 ռ.
(20 Ֆր.) առանձին № 25 կ.

Հասցէն՝ Тифлис, ред. изд-ва. еженед.
жур. „Тараз“ կամ Tiflis (Caucase)
Rédaction du journal „Taraz“.

ԱԶԲԵԻՐ

ՊԵՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Միամսեայ հրատարակութիւն կրե-
թաների և դատարարակաների համար:

Աղբիւրի առաջին պրիմիւսն է մի
գեղեցիկ օթոգրաֆիա ԱՆԱՌԱՆ ՈՐԴԻՆ
Խոզ արածացնելիս:

Աղբիւրի Բ. պրիմիւսն մեր տա-
ղանդաւոր Ալարիչ պ. Գեորգ Բաշին-
ճաղանի ԱՆԱԶԱՆԻ ՀՈՎԻՏՆՈՎ մեծադիր
և շրթ ծիթանկարը վիճակ կրգցի
բաժանորդների մէջ սկստեւելիք կամ
հոկտեմբեր ամսին:

Աղբիւրի Գ. պրիմիւսն զայ 1892
թ. համար պիտեմբերի №-ի հետ
կռադարկի մի պատի-տախտակ եւ
մի գրական փորձադիր օրացոյց: Բայի
պրանցից, տարաւայ ընթացքուս՝ կառա-
ջարկին համերաւակնի, ռեքլամներ ո-
րոցից առաջին վճարիները կրտաւան
մրցանակներ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍԻ ԱՌԱՋԻՆ

I) Վէպեր, մանրադէպեր, գրոյցներ,
ստակներ, հեքիաթներ, ժամապարտու-
որութիւններ, կենսագրութիւններ:

II) Բանաստեղծութիւններ:

III) Գիտութիւն և արհեստ.

VI) Հետաքրքիր տեղեկութիւններ

V) Այլ և այլք:

Զ և Ա Ր Ծ Ա Ղ Ի Բ

VI) Մանկական, ֆրիքլեյտան, շախ-
մատի և այլ խաղեր, ռեքլամներ,
Բարբառական խօսքներ: Անկիրտ-
ներ, համերաւակնի՝ շտապանկարներ:

VII) Երգեր հօտանկարով:

ՄԱՍԻ ԵՐԿՐՈՐԴ

VIII) Կրթութեան և դատարարու-
կութեան վերաբերեալ յօդաւմներ
ու տեղեկութիւններ:

IX) Առաջարկութիւններ, խորհուրդներ

X) Մատենախօսութիւն և եւրո գրքեր:

XI) Շտան լուրեր:

Պատասխաններ. Յաշտարարութիւններ:

Աղբիւրի տարեկան բաժանորդ-
ագինը 3 ռ. 28 կ. իսկ ար-
տատահմանի համար պրեմի-
աներով 4 ռ.

Հասցէն՝ Тифлис, ред. Azbura կամ
Tiflis (Caucase) Rédaction du journal
„AZBUR“.

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ